

**AZ ÁLTALÁNOS
VÁLASZTÓJOG
EREDMÉNYEI**

ÍRTA

BERNÁT ISTVÁN

BUDAPEST, 1912.
KILIÁN FRIGYES UTÓDA KÖNYVÁRUS
BIZOMÁNYA

STEPHANEUM NYOMDA K. T.
Budapest, VIII. ker., Szentkirályi-utca 28. szám.

BEVEZETŐ.

Szükségesnek látszott abban a vitában, mely az általános, titkos és egyenlő választójogért nálunk folyik, felhasználni és ismerettni azokat a tapasztalatokat, melyeket a francia és az északamerikai nagy köztársaságok, továbbá a Német birodalomban nyújtanak.

Európára nézve ebben a kérdésben Franciaország példája volt a döntő. Az Egyesült-Államok tapasztalatai pedig főleg azért értékesek, mert bemutatják, hogy mily fokig volt képes a nép, mely az általános választójog útján foly be a politikába, a terjedő plutokratikus hatalommal szemben akarátának érvényt szerezni. Szükséges volt ez a munka azért is, mert a magyar idevonatkozó irodalom csodálatos módon szegény a külföldi tapasztalatok objektív méltányolásában, úgy, hogy közönségünknek egy részét sikerült abban a felfogásban megtartani, mintha az általános választójog révén biztosítani lehetne, e jognak egyszerű kimondása által, a leg-tökéletesebb boldogságot, a leggyorsabb és legbiztosabb haladást.

Az alább közölt dolgozatok közül az első Tisza István grófnak Herczeg Ferencz által szerkesztett «*Magyar Figyelő*»-ben, a második pedig, a mely Franciaországra vonatkozik, a «*Magyar Gazdák Szemléjé*»-ben jelent meg. Könnyű lett volna ezeket a dolgozatokat több irányban kibővíteni és tágítani, erről azonban le kellett mondanunk, azért, mert ez alkalommal felelni akarunk oly megjegyzésekre, a melyek az eredeti szöveg ellen szólnak. Nemzetünk, mindnyájunk felfogása és meggyőződése szerint nagy elhatározás előtt áll, éppen ezért nyomatékosan kell ajánlanunk lelkiismeretes kutatásaink eredményét azok figyelmébe, a kiknek szemében az igazság ér valamit, a kiknél a lelkiismeret szavát a mesterségesen csinált láрма és várható szidalmazás el nem tompította. Szemben azzal a legutóbb konstátált ténnyel, hogy a magyar gazdaosztály legszélesebb, e nemzet millióit felölelő rétegei a megfontolt, óvatos, hazafias és a régi erkölcsök épségét biztosító haladás mellett vannak, bármily merész, túlcsapongó és zabolázatlan is a kisebbség lármája, ez elől meg hátrálnunk oly tény volna, mely a gyávaság letörölhetetlen bélyegét sütné reánk.

I.

Az általános választójog az Egyesült Államokban.

Kedvezőbb talajt számára elképzelni is alig lehet, mint az amerikai szárazföldnek egyrészt az Atlanti-oczeán által övezett, másrészt a Csendes-tenger által határolt azt a részét, hol a francia kalandorok és holland települők után Új-Anglia puritánjainak ivadécai teremtették meg az egész világ által bámult nagy köztársaságot. A kivándorló puritánok — *pilgrim fathers* — nemcsak a rendnek és szigorú erkölcsöknek eléggé meg nem becsülhető elemeit ültették a gyorsan felsarjadó új nemzedékekbe, hanem, legalább egyideig, sikerült a legnemesebb ideálok szolgálatában is megtartani őket. Az erkölcsök egyszerűségéhez járult a vagyoni viszonyoknak még Tocqueville által is dicséret egyformasága. Egyik polgár sem volt elég gazdag arra, hogy megvásárolhatta a másik meggyőződését s nem akadt oly vagyonilag és erkölcsileg koldus, ki magát alkuba bocsátotta volna.

Ilyen iskolából kerültek ki Washington és munkatársai, a kik a kivívott szabadság talaján a fejlődő és erősödő demokráciát s

vele az általános választójog uralmát készítették elő. Az első államok, melyek ezt gyakorolták, Connecticut és Maryland. Azután következtek a többiek. A mellett a növekedő és folyton erősülő hatalom mellett, melyet az egyenlőség gondolata, mint végső és legszebb ideál az Egyesült-Államok polgáira gyakorolt, ez csak természetes. A puritánok hagyományai, egyházi szerkezetük s az a gondolat, mely oly mélyen vésődött be szivükbe: *Isten előtt mindnyájan egyenlők vagyunk*, nem tartozott az utolsó ténj^ezök közé, melyek az Egyesült-Államok népének jellemét fejlesztették s felfogását irányították. Vegyük éhez azt az élénk kölcsönhatást, melyben az Egyesült-Államok a francia társadalommal állott, a világszerte elterjedt s a *truism* jellegével bíró felfogást a francziák hármasszaváról, melyben a szabadság mellett az egyenlőség oly 'nagy szerepet játszott s előttünk áll az a tény, hogy az Egyesült-Államokban az általános választójog általánosítását kikerülni szinte lehetetlen volt. De nem is látszott kívánatosnak. A demokráciára annyira kedvező viszonyok s a népnek jelleme egyaránt ennek javára szolgáltak.

A nemzet vezető részét a brit törzs szolgáltatta, tele nemes hagyományokkal,

formálva az alkotmányosság tiszteletében. Bízva önmagukban megszokták az önkormányzatnak nemcsak előnyeit, hanem vállalták terheit is. Az első idők bevándorlói az utazásnál és településnél annyi bajnak és eshetőségnek voltak kitéve, hogy erre gyenge és félénk jellemek nem igen vállalkoztak.

Megszokva azt, hogy uralkodjanak magukon s a mindennapi élet munkáját és törekvéseit nagy, nemes célok szolgálatába állítják, kiválóan alkalmasak voltak arra, hogy az önmaguk által alkotott törvényeket tiszteljék, végrehajtsák és pedig abban a fennkölt szellemben, a melyben azok gondolva voltak. Az ilyen törvények nem korlátai a szabadságnak, hanem biztosítékai.

Az új társadalmak felépítése, a nagy és termékeny új világ betelepülése, tért és céljt nyújtott a tehetségek és egyéni erők kifejtésére. Hiányoztak vágy megszűntek a monarchikus törekvések és sem az elégtelen proletárok ezrei, sem a hadsereg nem fenyegette a demokratikus kormányzatot, melyben a nép uralkodott és munkált a népért.

Ilyenförmán Amerikában a demokrácia, tehát az általános választójog is, át van engedve a szabad érvényesülésnek. Nem kell küzdenie ellenséges hagyományokkal, arisztokratikus törekvésekkel. Könnyen és

szabadon uralkodhatik, jogi gátak és akadályok nem állják útját. Alig van tehát érdekesebb tanulmány, mint megfigyelni fejlődését, reá mutatni eredményeire s ily módon az általánosító elméletek helyébe az életből merített tapasztalatokat tenni s a jámbor óhajtásokat leszűrt eredményekkel helyettesíteni. E tekintetben politikai irodalmunk művelői idáig nem tették meg kötelességüket. E hiányt igyekezünk tehetőségünkhöz képest pótolni. A kilátásba helyezett nagy választójogi reform küszöbén e törekvés jogosultságát legkevesebbé fogják azok tagadhatni, a kik az általános választójogot az emelkedés, haladás és nemesbülésnek szinte kiapadhatlan forrásaként állítják oda.

• • *

Maryland és Connecticut példáját siettek követni a többi államok. A szövetség alkotmánya a módnak megállapítását, a jognak kiterjesztését, mely szerint a birodalmi gyűlés tagjai megválasztassanak, az egyes államok hatáskörébe utalja. Kiköt azonban annyit, hogy e jog nem lehet szűkebb körű annál, melynek alapján az egyes államok törvényhozását választják. Éhez a múlt század hatvanas éveiben még egy járul, a mely

tiltja, hogy valakit faja vagy színe miatt (négerék) e jogtól elzárjanak. A választáshoz való jog persze még sem egészen általános.

A nők, gyermekek, elítéltek és gyengeelméjűek kizárásán túl követelnek némi kvalifikációt a tartózkodás és bejegyzés tekintetében, a vagyont azonban nem veszik figyelembe. Az adófizetést csak két állam követeli meg, de egyesek még mindig kizárják az eltartott szegényeket — *paupers* — s azokat, a kik olvasni sem tudnak. E megszorításokat leszámítva a választáshoz való jog az Egyesült-Államok területén elméletben általános.

Mielőtt azonban az általános választójog fejlődésének egyes szakaszait s az általa elért eredményeket mérlegelnők, kívánatosnak tartjuk, ha oda állítjuk azokat az ideálokat, melyeket az általános választójognak magyarországi — szándékosan nem mondottak, hogy magyarok — hívei megvalósításától várnak.

A *Kristóffy* idejében szerkesztett törvényjavaslat, mely a választójogot a 24 év betöltéséhez s az írni és olvasni tudáshoz kötötte, nem igen tartja szükségesnek a bővebb és alaposabb megokolást. Ki nem kerülhető szerinte a reform azért, hogy megszűnjenek a kirívó igaztalanságok és aránytalanságok

s megváltozzék az a helyzet, hogy a parlamentben a nép nem jutván szóhoz, ott érdekei nem találhattak kellő kielégítést. Szükséges azért is, hogy különösen a munkásnép képviselőit nyerjen.

Ennek az alkotmány sánczaiba való bevonása kiengesztelően hat és a forradalmi törekvéseknek legjobb ellenszere. Az állami élet nyugalmit és békés fejlődését csak ez alapon lehet fenntartani. Csak így lehet biztosítékot teremteni arra, hogy a társadalom minden osztályának . . . érdekei a parlamentben kellő kielégítést találjanak. A nagy tömegekkel szemben a vesztegetések alig lesznek alkalmazhatók s ha nő is az ügyes demagógok befolyása, de a társadalmi és gazdasági haladás komoly kérdései iránt «nagyobb lesz a fogékonyság.

Valódi nemzeti politikát csak olyan parlament űzhet, —mondja az általános választójog egy másik híve,— a mely mint a tenger összegyűjti mindazt a sok bizonytalan vágyakozást és reményt, mely egy nemzet körében megnyilatkozik. Ha mind az, a mi a nép lelkét mozgatja, egyesítve van a parlamentben, ha a nép minden óhaja ott képviselőre talál és ott a maga ereje szerint érvényesül: akkor lesz a parlament fogalma értelmű a nemzet fogalmával. Végül

Bánffy Dezső báró szerint csak ez alapon lehet a liberális demokratikus Magyarországot felépíteni és oly parlamentet teremteni, melyben az ország egyetemes és mindenkit kielégítő érdekei nyernek érvényesülést.¹

Ez állításoknak kritikájául az Egyesült-Államok tapasztalatait akarjuk oda állítani.

Bryce, az Egyesült Államoknak egyik legilletékesebb, de egyszersmind legelnézőbb bírálója méltán nagyrabecsült művében az általános választójog hatása tekintetében arra a következtetésre jut, hogy a legbelátóbb amerikai államférfiak szerint azt, legutóbbi tapasztalataikat figyelembe véve, *nem tudnák ajánlani* biztosítékok nélkül az európai nemzeteknek. A vagyoni képesítés eltörlése, hála e biztosítékoknak, legalább a bennszülött fehér népességnél nem járt kárral; de a Dél négereinek s a nagy városokba bevándoroltaknak kezében a gonoszság fegyvere lett.

Ezek a szelíden hangzó kijelentések, melyek a nemzeti büszkeség mellett sem tagadhatják a radikalizmus pusztító hatását, nehéz, sőt hajmeresztő tapasztalatokra, a bűn és gonoszságnak merész és szinte csodálatosan tartós uralmára támaszkodnak.

¹ 1911. január 19-én a Kereskedelmi Csarnokban tartott beszéde.

Az általános választójognak része van a nagy városok romlott kormányzatában és abban, ha a gyengéket kímélet nélkül szorítja falhoz az uralkodó párt s ha a nagy vagyonok jókora része zsarolások és tiltott manipulációk gyümölcse, ha a siker fedezi a legvérlázítóbb merészséget is és ha a jobbak közül nem egy a legszebb ideálokról kétségbeesve mond le.

Mielőtt azonban e részletekre térünk, ki kell terjeszkednem bizonyos biztosítékokra, melyekkel az egyes államokban az általános választójognak hatását ellensúlyozni sikerült.

Az Egyesült-Államok alkotmányának megalkotói Hamilton, Madison és társaik tisztában voltak azokkal a veszedelmekkel és gyöngeségekkel, melyek a demokráciával járnak s attól nehezen választhatóel. Igyekeztek ezektől megvédeni nemzetüket. Maga Hamilton, ki a legnagyobb politikai tehetség volt, melyet Amerika szült, épen nem titkolta hajlandóságát a monarchikus intézmények iránt. Szemben állott Rousseau és követőivel s habár ők republikánus alkotmányt csináltak, azt oly módon csinálták meg, hogy a radikális törekvéseknek az Egyesült-Államok nagy szerencséjére, bizonyos fokig szárnyát szegték.

Hamilton szerint a demokratikus kor-

máiiyzat despotizmusban végződik s míg ide eljut, lerontja a közmorált és a magántulajdon biztosságát. A monarchia létesítése azonban ki volt zárva. Mindamellet az alkotmány szerkesztőinek jelzett felfogása nem maradt hatás nélkül és nagy része volt abban, hogy az Egyesült-Államokban a radikalizmus káros hatását legalább bizonyos fokig ellensúlyozni sikerült. Erről részletesen be fogunk számolni.

Az. általános választójog eredményeit tanulmányozva, azokra fordítunk figyelmet, melyek a *bevándorlók* és a *négereknél* tapasztalhatók. Tudnunk kell azt, hogy az általános választójogot az Egyesült-Államokban sokkal kiterjedtebb mértékben alkalmazzák, mint nálunk s az ez alapon való választás a kongresszus tagjain kívül az egyes államok törvényhozására, az állami hivatalok, sőt birói állások betöltésére is szól, azaz a lehető legkiterjedtebb és épp ezért sokkal nagyobb értékű, mint Európában. Az értéket nemcsak erkölcsi vagy politikai szempontból kell vennünk. Az Unióban csakhamar fölfedezték, mennyit ér az a jog, melynek segítségével annyi anyagi előnyt lehet biztosítani. Akadtak mihamar, kik erre vadászni érdemesnek tartották. E tekintetben a legkönnyebben megszerezhető csapatok a bevándorlók

soraiból kerültek ki. Ezek nem ismerve a nyelvet, intézményeket, politikai iskola és érzék nélkül rendesen már a kikötőkben, főleg New-Yorkban belé estek a pártszervezetek körmei közé. E szervezetek gondoskodtak arról, hogy az állampolgári kötelékbe fölvé- tessenek, kellően pórázon tartva, szervezet- ten és ellenvetés nélkül cipelték őket az urná- hoz, így sikerült sokszor megerősíteni a kizsákmányolók uralmát és tönkretenni a nép souverénitására vetett hitet.

A *Tammany Ring*, mely New-Yorkban annyi időn át gyakorolta csak alig korlátolt uralmát, rendszeresen rabolta ki a nagy vi- lágváros polgárait. Hívei kezébe játszotta a vállalkozásokat, hihetetlenül szaporítá az adósságot, jövedelmes hivatalokat juttatott erkölcsi nulláknak. Gazdálkodásáról fogal- mat nyújt az, hogy azt a törvényszéki palo- tát, melynek költségeit eredetileg 250.000 dollárra irányozták elő, 13 millióval sem tudták befejezni. Ez nem is csoda, ha csu- pán hőmérőkre 7500 dollárt, azaz 37.500 koro- nát számoltak el. Hasonló visszaélésekről beszélnek Philadelphia, Chicago, San-Francisco s a nagyobb városok évkönyvei csaknem ki- vétel nélkül, de Lecky szerint a művelt világ nagy városai között nincs egy is, mely a nagyban folytatott, szervezett és folytonos

rablásnak oly példáját mutathatná, föl mint New-York. A kiadott millióknak körülbelül 65 %-át elsikkasztották s a városok közéletének e megromlása főleg az általános választójog uralmának köszönhető. Ez nem is érthetetlen, ha tudjuk, hogy a tisztességes elemek, nem bírván a demagógokkal szemben érvényesülni és restelkedvén hozzájárulni a piszkos eszközökhöz, a városok vezetése az üzleti politikusok kezébe kerül, akik e helyzetet sietnek maguknak és híveiknek kihasználni. A sikkasztások és túlköltekezések mellett a vagyontalan tömeg könnyen reávehető, hogy helyeselje azokat a rendelkezéseket, melyek a vagyont terhelvén, a magántulajdon konfiskálásához vezetnek. Az amerikai" államférfiak így arra a nézetre hajlanak, hogy az általános választójog alapján hivatalba jutottak rendesen tisztességtelenek, épp ezért nem is lehet bennük bízni. Innen a szaporodó korlátozások velük szemben, a melyek közt legérdekesebb tény az, hogy Washington az amerikai demokráciának égető szügyenére nem választott, hanem a kongresszus által kinevezett hivatalnokok igazgatják. A városi életnek ezek az elfajulásai az Egyesült-Államokra nézve annál nagyobb jelentőségűek, mert odaát a népesség túlnyomó része a városokban él s a cseké-

lyebb számú, kevésbé befolyásos falusi nép nehezen tudja a városi környezetben felnőttek bűnös törekvéseit ellensúlyozni.

A rothadás nem is áll meg a városok igazgatásánál. Természetesen terjed tovább s az egyes államok törvényhozásán át bejut a washingtoni Capitoliumba is. Bryce, a ki mint mondtuk, nagyon elnéző az amerikaiakkal szemben s a ki, ha nem tévedünk, ez idő szerint György király képviselője Washingtonban, kénytelen elismerni, hogy megvesztegetések történnek a kongresszusban, habár szerinte a tagoknak legfőlebb 5%-a kapható. De arra már többen hajlandók, hogy ha nem is pénzzel, de más előnyökkel, jövedelmes szerződésekkel stb. engedjék magukat megnyeretni az igaz ügynek. A törvényhozó testületek erkölcsi tisztaság tekintetében alatta állanak az angol és német, sőt tán *francia* és *olasz* kollegáinknak is.

A képviselők választásánál, a mint látni fogjuk, itt-ott hihetetlen dolgok történnek, sőt a szenátori állások elnyerésénél is igen nagy szerepet játszik a pénz és szinte megszokottá vált, hogy azokat a legtöbbet Ígérők kapják meg.

De még ez sem minden, mit föl kell jegeznünk.

Utóbbi időben az Egyesült-Államok pol-

gárai, a mint már érintettük, kiterjesztették az általános választójog érvényét még a bíróságokra is. Még 1830-ban az egyes államokban működő bírakat vagy a kormányzók nevezték ki, vagy a törvényhozók választották. 1878-ban pedig már nem kevesebb[^] mint 24-ben a nép választotta őket. Ennek folytán a független, csupán az igazságot szolgáló bíró fogalma, a szövetségi bírakat leszámítva, veszendőbe ment. Nemcsak azért, mert a kortesek, *bossok* kegyétől füg-» gének, hanem mert fizetésük csekély, megbízásuk rövid időre szól s miután újra választhatók, érdekük a befolyásos egyének megnyerése e mellett. Ne felejtsük azt, mit Tocqueville mond: arisztokratikus államokban a vezetők rendesen gazdagok, a kik a hatalmat a ^hatalomért akarja ellenben demokráciákban rendesen szegények, a kik még meggazdagodni vágyódnak.

New-Yorkban voltak esetek, a midőn a felső bíróság egyes tagjairól bebizonyosult, hogy eladták magukat, sőt csakis azért választották meg őket, mert annak a pártnak, mely a várost rabolta, kész eszközei voltak. Sem a társadalmi elítéléstől, sem a törvény kezétől nem féltek. A jobb társaságból úgylis ki voltak zárva, a törvény pedig velük szemben elvesztette hatályát, mert a

végrehajtó hatalom és New-York állam törvényhozása védőik és uraik kezében volt. Itt tehát nem egyes gyöngé jellemek botlásaival, hanem a rendszer gyümölcseivel állunk szemben. A lynch-jog, melyről oly sűrűn hallunk, egyenes feltámadása a nép lelkének a bírák eljárásával szemben. A ki ismeri az amerikai választások intézőit s a czélokat, melyekért harcra szállanak, nem is fog csodálkozni azon, ha ezek oly egyéneket ültetnek a bírói székbe, a kiket semmi jellem nemesebb vonásai, sem pedig pártatlanság nem tüntet ki. Ezek segítségével válik lehetővé a, szervezett bűnnek, a közérdekkel, szemben álló töredékeknek az a tartós uralma, amely Pennsylvaniában a *Molly Maguires*, New-Yorkban a *Tweed*, Philsdelphiában a *gasring* nevéhez tapad.

A másik nagy, mező, a melyen az általános választójog gonosz hatásait tagadni lehetetlen, a vele felruházott *négerek* által lakott terület. A felszabadításukért folytatott nagy háború betetőzéséül természetesen a feketék millióit is megajándékozták a szavazat jogával és bizalommal néztek a szabadság nemesítő és nevelő hatása elé. Merész lépés volt, mert az eltanult angol nyelven és az új valláson túl, műveltségük azon a fokon állott, mint elődeiké a Niger vagy Congo erdő-

ségeiben. Egyszerre oly jogokhoz jutottak, milyenekkel hazája az angol munkást csak jóval később — 1885-ben — ruházta föl. Lehet-e csodálni, ha a politikai kalandorok, a déli államok fehérjeinek söpredékével egyesülve reávetették magukat a felszabadított négerekre s megszerezték szavazataikat. Ezek segítségével az északi államok szuronyainak védelme alatt oly anarchikus zűrzavar, erőszak, korlátlan becsstelenség, a kormányzásnak oly paródiája következett, minőt a világ alig látott. A törvényhozás nyíltan áruba volt bocsátva s a *bossok* legázolták és eltiporták az ellenük szervezkedő becsületesebb elemeket. A mikor azonban az északi csapatokat visszavonták s velük a söpredék is kivonult, a régi urak, de csak csalással és erőszakkal, visszaszerezték a hatalmat. A választásoknál sokszor nem is számolják a szavazatokat. Rendesen azonban megfélemlítik és pórázon vezetik a négert s így a legkíméletlenebb visszaélésekkel, a jognak kicsavarásával tudják csak a nyugalmat és a fejlődést biztosítani. Az egyenlőséget és szabadságot oktalanul alkalmazva, sikerült őket túl a sósvízen alaposan kompromittálni. Az általános választójog a rendnek, nyugalomnak és haladásnak ellensége lett s vele szemben csak tiltott eszközökkel lehet zöld ágra vergődni.

A helyzet az, hogy a komolyabb jogi fel-fogás hívei ma is kénytelenek háborút foly-tatni azok ellen a visszaélések ellen, melye-ket nemcsak a négerlakta, hanem a többi államokban is a választások megrontására különböző formákban szívósan gyakorolnak. Ezek a visszaélések kiterjednek a vesztege-tésekre, a titkosság megrontására, a válasz-tók megfélemlítésére s maguk a szélső radi-kálisok is szívesen nézik el, hogy a legutóbbi idők javításai folytán a legtudatlanabbak egy részét kizárták a választásokból. Mind amellet Bryce szerint még ma is bevallják, hogy egyes államokban a csalások a szava-zatok beadásánál és számításánál napirenden vannak. San-Franciscóban az előtt szokás volt, hogy az eljáró tisztviselők megtöm-ték szavazó czédulákkal az urnákat a sza-vazás megkezdése előtt. Ez csak akkor vált lehetetlenné, mióta üvegszekrényeket alkal-maznak. A többszörösen szavaztatás miatt 1893-ban csak New-Yorkban 100 tisztviselőt fogtak eljárás alá és sokat el is ítélték. A nége-rekkel szemben, a mint érintettük, jófor-mán minden meg van engedve a *rend, nyugalom és haladás biztosítása végett*.

A vesztegetések különböző fajtáira, a tisztviselőknek választási czélokra való rend-szeres megadóztatására itt ki nem terhe-

tünk, de utalni kell mindezekre, hogy némi képét adjuk annak, miként dolgozik az Egyesült-Államokban az a szervezet, mely arra van hivatva, hogy a nép akaratát kifejezésre juttassa. Nem lehet csodálni, ha ily körülmények közt a pénz ereje nagy s egy kongresszusi tagság 50.000 dollárba is kerül. Néha többre is.

Az Egyesült-Államok alkotmányának még egy érdekes fejleményéről kell megemlékeznünk. Vezetve attól a szándéktól, hogy a legfőbb hatalom kezelőjét, az elnököt és helyettesét, az alelnököt, a lehető legmagasabb alapra állítsák, választását nem bízták a népre, hanem egy aránylag csekély számú *eledorra*, kiket az egyes államok biznak meg a jelentős föladattal. Azt hitték, hogy ekként értelmes, független gondolkodású és kifogástalan férfiak gyülekezetét teremtik meg, a mely által biztosítva levén a döntő választás titkossága is, a külső befolyásoktól függetlenül, legtisztább s legnemesebb érzelmeinek engedve választja meg azt a férfiút, kinek kezében nagyobb hatalom szorul össze, mint Európa alkotmányos királyáéiba. Ezt a feltevést azonban a haladó idők fejleményei semmivé tették. Az *electorok* egyszerű automatái lettek a pártnak, mely őket választja, nem is gondolnak arra,

hogy egyéni meggyőződésük szerint szavaz-
zanak. Ez jórészt megfejtí azt, miért oly
kevés igazán nagy jellem és tehetség van,
főleg az utóbbi időben, az elnökök között.
A mesterséges kiválasztás a közepszerűség-
nek válik javára.

Vázolva az általános választójog fejlődé-
sét az Egyesült-Államokban, le kell vonnunk
következtetéseinket arra nézve, vajjon általa
mennyiben nemesbültek a nemzeti ideálok,
mennyiben valósultak meg az ősök vágyó-
dásai, mily szerepet játszik az ekként nyil-
vánuló nemzeti akarat a közélet formálásá-
nál, emelve a nemzetet szünet nélkül tisz-
tább, fenköltebb tájak felé.

A demokrácia alapja ma is a *vertu*, a
polgárok készsége önzetlenül szolgálni a
közszélokot, még áldozatok árán is. Nyu-
godtan alig mondhatnók, hogy az Egyesült-
Államok polgárai ma ebben a tekintetben
felülmúlnák azokat, a kik György király csa-
pataival szemben a szabadságot kivívták.
Még kevésbé volna lehetséges bebizonyítani
azt, hogy az erkölcsi felfogás finomult s a
lelkiismeret szava annyira erősült volna, hogy
segítve az által az undor által, mit a bűn,
becstelenség s a jog eltiprása tiszta lelkek-
ben költ, biztosítaná az igazságot mindenki-
nek s a szinte korlátlan emelkedést a szeren-

esés köztársaságnak. Éppen ellenkezőleg. A közélet tágas mezőin szinte korlátlanul uralkodik, az általános választójogra támaszkodva, a szervezett bűn és kapzsiság.

A bevándorlás egyik gátja a közélet meg-nemesülésének, a másik a városok túlsúlya a falusi életen. A szabadságháború idejében a népnek csak 3.3 %-a lakott városokban. Száz évvel később közel 30% s a nagyvárosok közölete nem az önfeláldozás és hazafiság iskolája. Az industrializálódó társadalomban szaporodnak a demokráciának és vele a szabadságnak ellenségei. Az Egyesült-Államok keserűen lakolhatnak azért, hogy annyira elhanyagolják a falut, a hol csak az marad, ki kénytelen vele. Mindenki a városokba tolul s ez az irányzat most, a mikor, az extenzív gazdálkodás kora lejár s a mezőgazdaság több tudást, tőkét és munkát fog igényelni, valószínűen csak erősülni fog.

A városi élet erkölcsiben is átalakítja az amerikai polgárt, pedig a nagy és nagyobb városok közöletében a plutokrácia mind erősebb gyökeret ver, így az mindennek előbb mondható, mint ideálisnak.

A négerekkel szemben jóformán minden meg van engedve. A trustökben egyesült milliók, ha nem is ellentmondás nélkül,

de mégis sikerrel ragadják magukhoz az áruk megállapítását s így tetszésük szerint irányítják a nemzeti termelést, kerítik hatalmukba a nemzetnek nehezen kivívtott jogát, a megadóztatást.

A trustmágnások egyetlen szerencsés napon több hasznot dugnak zsebre, mint a mennyiért annak idején Washingtonék harcba szállottak uruk és királyukkal. A köztársági lelkiismeret ma többet elbír. A régi gazdasági szabadság romjain a plutokrácia, az üzérek és spekulánsok hada rakja meg fészket. A mi a legrosszabb, az, hogy a társadalom jobbjai hajlandók mindezt a fatalizmus lemondásával elnézni. Megbarátkoznak a gondolattal, hogy ez *szükséges rossz*, melyen változtatni nehéz, sőt lehetetlen. Az optimisták könnyen vigasztalódnak. *Amerika mégis leveri a világot!* Sok tekintetben igen, de ezt nem az általános választójog segítségével, hanem annak ellenére éri el.

Az alkotmány tervezőinek bölcs előrelátása bizonyos állandóságot biztosított az intézményekben és korlátolta a kongresszus hatáskörét. Ez nem alkothat oly törvényeket, melyek a *vallás* szabad gyakorlását, a *sajtónak*, *gyülekezésnek* és *szólásnak* szabadságát korlátoznák. Az alkotmány védi

és óvja a *tulajdonnak* épségét s a szövetség alkotmányának megváltoztatásához oly nagy többség kell, hogy az szinte ki van zárva. A közvélemény múltó föllángolásai ilyenformán sokszor mélyebb hatás nélkül maradnak s a nemzeti fejlődés gyökereit ritkán érik el. A biztosítékok csökkentik az iskolázatlan vagy félrevezetett tömegek kezébe letett általános választójog veszedelmeit és megóvják az állandóságot s a haladás lehetőségét. Ebben a tekintetben a művelt és elfogulatlan hazafiak közt nem igen van eltérés és véleménykülönbség. Mind a mellett a baj erősen befészkelte magát a közéletbe.

Amerika népe, — mondja Commons, a wisconsini egyetem tanára legutóbbi e tárgyról írt művében, — érzi, hogy törvényhozó testületei esődbe jutottak. Ez a meggyőződés egyaránt vonatkozik a törvényhatóságok, államok, valamint a szövetség törvényhozására. Az újságok a nép érzelmeit fejezik ki s a *San Francisco Bulletin* például így ír:

«Lehetetlen higgadt hangon beszélni arról, a mi országunkban a törvényhozás leple alatt történik. Évek óta ez a leghitványabb testülete a világnak. Törvényhozók helyett banditák gyülekezete. Minden, mi hatáskörébe tartozott, évek óta eladó.»

Az Egyesült-Államok minden más részében,— teszi hozzá szerzőnk,— lehet éhez többé-kevésbé hasonló példákat találni. A kongresszust majdnem hasonló vádakkal illetik. Nagy törvényhozói kedvezéseket kereső szindikátusok és korporációk hatalma alatt áll és pedig úgy a szenátus, mint a képviselők háza. A tagok hazafias szándékait, sőt egyéni jellemét is nagyban leszólják és nem igen bíznak bennük ... Tiszteletreméltó pártlapok is lerántják annak a pártnak kebeléből fakadt törvényhozásokat és tanácsokat, a melyekhez maguk is tartoznak ... A romlottságra és vesztegetésre irányuló vádak oly sűrűen hangzanak, hogy már szinte természetesnek veszik őket... A törvényhozásoknak ez a demoralizációja hatáskörük megszorítására irányuló törekvéseknek válik okává. A mikor mindenki tudja, hogy a törvényhozásra háruló terhek és feladatok naponta szaporodnak, nagyon fájdalmas azt látni, hogy azok a szervek, melyeknek e feladatokat végezni kellene, összeomlóban vannak. A törvényhozás kezeli a pénzes zacskót . . . módjában van tehát megakasztani az egyes igazgatási ágak munkáját. ... Kellene, hogy legközelebb álljon a nép élete, vágyai és reményeihez . . . mindenik felett pedig *reprezentatívnak*, a nép vágyait leg-

hübben kifejezőnek kellene lennie. De *minde-
nek között a legkevésbé reprezentatív.*

Commons azután panaszkodik, hogy az a fényes gyülekezet, mely gyermekkorában Hamiltont, Madisont és társaikat nevezhette munkásainak, annyira lehanyatlott, hogy a nemzetnek legjobbjai vonakodnak részt venni tevékenységében. A kongresszus munkáját valaha egy kontinens népe kísérte aggódó figyelemmel, ma az üzleti emberek és a lobbisták keresik a módokat és eszközöket az általános választójog megjavítására.

Nekünk ennyire menni itt nem feladatunk. De kötelességünk volt rá utalni, hogy a mit magyarországi barátai tőle várnak, azokat a reményeket az Egyesült-Államokban az általános választójog nem váltotta be.

Általa a társadalom minden osztályának érdekei nem találnak kielégítést. A nagy tömegekkel szemben sem a vesztegetés, sem a megfélemlítés kizárva nincsen, sőt a szervekedett törvényrontók általa hatalom és befolyáshoz juthatnak és nem egy esetben jutnak is. Az általános választójog alapján összeülő törvényhozásokban éppen nincsen meg a biztosíték arra nézve, hogy bennük mindaz a *sok bizonytalan remény és vágyó-*

das, mi a nép lelkét mozgatja, egyesülve kifejezésre jusson. Ez nem is éppen volna kívánatos. Amint látjuk, az amerikaiak maguk arról panaszkodnak, hogy az ekként létesülő törvényhozások a legkevesbbé reprezentatívok és kellő reformok nélkül azok is fognak maradni. De mit ér az a képviseleti rendszer, a mely nem reprezentatív?

Az amerikai tapasztalatok nyomán tehát azzal az illúzióval kell leszámolnunk, hogy az általános választójog kimondása egymagában biztosítja a szabadelvűségnek, a demokratikus haladásnak követelményeit. Amerikában legalább azt látjuk, hogy a nagy városok kormányzatában, a hol sokak nézete szerint a leghaladóbb elemek ülnek, nagyban előmozdítá egyes kíméletlen apró Caesarak zsarnokságát. Lehetővé tette a korrump uralomnak megszilárdítását és eszközévé lett a plutokrácia fejlődésének, a melynek törekvései egyaránt fenyegetik a közszabadságot és a régi erkölcsöket.

•••

Ez, a *Magyar Társadalomtudományi Egyesületben* tartott előadás megmozgatta a Jászi-Pikler-féle csoportot, a mely míg egyrészt a haladás, tudás és nemes fellángolások egye-
dülő kizárólagos tulajdonosaként gerálja

magát, másrészt szinte tökéletesen elmulasztotta pozícióit biztosítani oly oldalról történt támadásokkal szemben, melyek az Egyesült-Államok jobb érzésű polgárainak kiábrándulását érvként hozhatják föl az egyedül üdvözítő általános, titkos választójog ellen. Gyorsan észrevették azonban, hogy ha az elmondottak czáfolat nélkül maradnak, kockára tennék sikereiket és e mulasztás a ferdítés, vagy eltitkolás vádját ébresztené fel ellenük. Ennek a felfogásnak köszönhető, hogy a mint a *Huszdik század* múlt évi augusztus-szeptemberi füzetéből kiderült, siettek az Egyesült-Államokra vonatkozó állításainkat az Egyesült-Államokból vett czáfolatokkal meggyöngíteni.

Körkérdést intéztek több, az Egyesült-Államokban többé-kevésbé jelentékeny egyénhez, a melyben utaltak arra, hogy az általános választójog ellen intézett támadásokkal szemben a demokratikus haladásnak az elméleti igazságnak érdekében van meg tudni azt, vájjon

a) igaz-e, hogy az általános választójog hatása általában kedvezőtlen volt az Egyesült-Államokban?

b) igaz-e, hogy az általános választójog a politikai és közigazgatási korrupció főokának bizonyult?

c) igaz-e, hogy sokan vannak, a kik e bajok gyógyszerét az általános választójog korlátozásában keresik?

Mielőtt a beérkezett válaszokat méltányolnánk, utalnunk kell arra, hogy érveléseinknek a sarkpontja Bryce-nek az a kijelentése, hogy *a legbelátóbb amerikai államférfiak az általános választójogot biztosítékok nélkül nem tudnák ajánlani az európai nemzeteknek. A vagyoni képesítés eltörlése a dél négereinél a gonoszság fegyvere lett.*

Tekintettel arra a nagy súlyra, a mellyel Bryce politikai állásánál és irodalmi működésénél fogva bír, hiszen ma az Egyesült Királyság washingtoni nagykövete, tekintettel arra, hogy nagy művében foglalt állításait tudomásunk szerint az elfogulatlanok nagy többsége igaznak ismerte el s így az, az Egyesült-Államok politikai és szociálista viszonyainak megítélésénél valóban *standard* mű jelentőségével bír, ha egyébert nem, akkor a czáfolat súlya érdekében, Jászi uramnak kötelessége lett volna önmaga iránt, ehhez a kiváló tekintélyhez fordulni, vájjon ragaszkodik-e az idézett felfogáshoz és ha, a mi valószínű, igenlő választ kap, akkor kötelessége lett volna megczáfolni azokat a tényeket, a melyeket Bryce és a többiek, a kiket idéztem, az általános választójog csöd-

jeként említenek fel. Ez azonban nem történt meg s e helyett Jászi uramnak egy-két kiváló egyéneen túl, csak olyan fél vagy harmadrész tekintélyeket sikerült nyilatkozatra bírni, a kik csak a tudatlanok előtt mennek tekintélyszámba, azok szemében azonban, a kik tájékozva vannak az Egyesült-Államoknak politikai életében, csekély vagy épen semmi jelentőségűvé lapulnak össze.

A másik megjegyzés pedig az, hogy nem állítottam azt, mintha az általános választójog hatása az Egyesült-Államokban általában kedvezőtlen lett volna.

Még kevésbé lehetne bebizonyítani, hogy magamévá tettem volna azt a nézetet, mely szerint az általános választójog a korrupció főoka lenne.

Ellenben egészen bizonyos, hogy sokan vannak, a kik e bajok orvosságát keresik és az általános választójog korlátozását csak azért nem hozzák javaslatba, mert hiányzik náluk a meggyőződés bátorsága, miután semmi kilátás arra, hogy ez a javaslat szemben az intra domínium ülők kapzsiságával, keresztülvihető lenne. A hatalomhoz való ragaszkodás útját állja a nemzet érdekében levő javításoknak.

A mi Franciaországra nézve áll s a mi észlelhető Németországban is, az Egyesült-

Államok közéletében is gyökeret vert, t. i., hogy ott, a hol egyszer az általános választójog életbe lépett, jóformán ki nem irtható többé.

Ezen megjegyzések után lássuk Jászi uram tekintélyeit és a válaszokat, a melyeket a hozájuk intézett körkérdésre adtak:

Lyman Abbott, a kongregacionista egyház papja és egy konzervatív jellegű heti szemle szerkesztője, nyíltan beismeri, hogy az általános választójog Délen, sőt néhány nagy északi városban komoly bajokat okozott. Tehát nekünk ad igazat. Állítja azt is, hogy a szavazókat a kormány által támogatott magánérdekek urai pénzért vásárolták. Végül kijelenti, hogy a választójognak csakis azokra kellene szorítkozni, a kik arra polgári érenyeik és értelmiségüknél fogva képesítve vannak.

Ez a nyilatkozat tehát nem Jásziék mellett van.

Newton Baker, Cleveland város ügyésze, tagadja, hogy az általános választójognak rossz hatása lenne. Tagadja, hogy a korrupciónak melegágya lett volna, tagadja, hogy sokan lennének azok, a kik a megszorítást forgatnák fejükben.

Ellenben vele szemben *Victor L. Berger*, Milwaukee város polgármestere, a ki buda-

pesti származású, kijelenti, hogy a korrupció egészében véve a korlátolt választójog uralma alatt ép oly gyakori volt, mint az általános választójog korában. Megengedi azt is, hogy vannak barátai a megszorításoknak. Ez gyenge védelem.

Champ Clark, a képviselőház elnöke, mindhárom kérdésre nemmel felelt. Ugyanezen véleményen van *L. E. C. Garvin*, Rhode Island állam volt kormányzója, az arányos képviselet egyik buzgó előharczosa, továbbá *Henry George jr.*, *Franklin H. Giddings*, a szociológia és művelődéstörténet tanára a New-Yorkban lévő Columbia egyetemen, *Samuel Gompers*, a legnagyobb amerikai munkásszervezet elnöke, *Lewis J. Johnson*, a mérnöki tudomány tanára, az arányos választás előharczosa, *John Mitchell*, az, *American Federation of Labor* alelnöke, *Róbert L. Owen*, a szenátus tagja, *Jack London*, a XX. század szerint a népszerű fiatal írók egyike, buzgó szociálista. Egy nagy lap tudósítója az orosz-japán háborúban. *Upton Sinclair*, *Brand Whitlok*, Toledo városának harmadszor megválasztott polgármestere, több népszerű munka, egyebek közt Lincoln életrajzának szerzője.

Ezekkel szemben azonban a másik oldalon, ha nem is szám, de súly és érték

tekintetében nagyon jelentékeny egyének állanak. így *John R. Commons*, a wisconsini állami egyetem szociológiai tanára, aki *Jászi* szerint a választójog elméleti kutatói sorában a legkiválóbb egyén az Egyesült-Államokban. Kijelenti, hogy az általános választójog a politikai korrupciónak sokáig tartó korszakát szülte meg. Az uralomban lévő pártok megvásárolták a szavazatokat, bandákká szervezték a szavazókat, a kormányzat gépezetét a nagy üzleti érdekek szolgálatába állították. A mulasztás az volt, hogy nem gondoskodtak a visszaélések megtorlásáról. Kimondja, hogy a négerék Délen meg vannak fosztva a választójog gyakorlásától, így hát annak általánossága és egyenlősége hazugság.

Eugène V. Debs, a szociálisták elnökjelöltje a XX. Század szerint, a legkiválóbb szociálista szónok és a párt legtekintélyesebb embere az Egyesült-Államokban, igen értékes kijelentéseket tesz. Elmondja, hogy a trösztök és a korporációk az Egyesült-Államokban az üléseket a senátusban nyíltan vásárolták, bíróságokat környékeztek és fertőztettek meg minden akadály nélkül és minden fék nélkül. Szerinte azonban ennek nem az általános választójog az oka. Arra azonban nem felel, kinek, vagy minek? Azt pedig tagadni sem meri, hogy

ezekkel a tényekkel szemben az általános és titkos választójog legalább is hatástalan volt,

Charles Edward Merriam, a chicagói egyetem politikai tanára szerfelett óvatos és nem hiszi, hogy az általános választójog hatása általában véve kedvezőtlen lett volna az Egyesült-Államokra nézve. Elismeri azonban, hogy Délen erős a megszorításokra irányuló törekvés. Nem hiszi, hogy az általános választójog a romlás főoka lenne, elismeri azonban, hogy vannak, a kik a választójog korlátozását helyeselnék, de persze ezek szólni nem mernek. Azt is állítja, hogy 'a négerek választójogának korlátozásán kívül nincs általános hajlandóság a megszorításra. Ezzel elismeri, hogy a négerekre nézve van.

Edwin R. A. Seligman, a new-yorki Columbia egyetem közgazdasági tanára azt állítja, hogy az Egyesült-Államok romlottsága össze sem hasonlítható azzal, a mely Oroszországban uralkodik és ez ma kisebb, mint a XIX. század elején volt. Megengedi, hogy a demokrácia, mely az általános választójogon alapszik, nehéz kormányforma.

Jászi Oszkár uram úgy tesz, mint a ki nagyon meg van elégedve az ő körkérdéseinek eredményeivel. Kommentárt keveset fűz hozzá, oly képet vág, mint a kinek sikerült a

reakciókat egészen letörni. A valóságban a helyzet az, hogy ő olyan kérdéseket formulázott, a melyeket mi nem állítottunk. Nem mondtuk azt, hogy az általános választójog hatása általában kedvezőtlen volt az Egyesült-Államokra nézve. Állításaink között nincs egy sem, amely szerint az általános választójog a romlottság főoka lenne. Azt sem állítottuk, hogy sokan vannak, a kik a bajok gyógyszerét csak az általános választójog korlátozásában keresnék.. A helyzet tehát így meglehetősen módosul.

A Jászi-féle válaszokból azonban kiderül, hogy igenis van, volt és valószínűleg lesz is nagyon elterjedt politikai korrupció az Egyesült-Államokban, a melyet az általános választójog megszüntetni nem bír. Ez bizonyos és e tekintetben hivatkozunk az általunk felhozott tekintélyeken kívül minden komolyan és a tárgy ismeretével nyilatkozó .egyén véleményére, a kiket Jászi uram felhoz. Ezek közül a nyíltabbak és őszintébbek utalnak arra, hogy a déli államokban határozott törekvés van a négerrek választójogának megszorítására, tehát már ezzel igazolják, hogy igen sokan vannak, a kik ezt helyesnek látnák. Vannak ilyenek az északi államokban is. De ezeknek nagy része nyilatkozni nem mer, mert akkora a közvélemény

és a többség zsarnoksága, hogy az igazságnak szavát belé fojtják az illetőkbe. Ha pedig azt látjuk, hogy az amerikai képviselőház elnöke mind a három kérdésre nemmel felel, tehát szemmel látható és jóformán mindenki által elismert tényeket tagad, ez különös világot vet az Unió politikai életére és bizonyítja azt, hogy ott az igazmondás erénye még elsőrangú politikusoknál is erősen sántít. Semmi okunk tehát arra, hogy a dolgozatunkban mondottakat módosítsuk, sőt ellenkezőleg, meggyőződésünk, Jászi enquétejének eredményeit látva, csak erősbült. Egy 80—85 millió lakosságú népből mindig lehet kiválasztani olyanokat, a kik az uralkodó visszaélésekből élve, azoknak hívei és támogatói. Nyilvánvaló tények tagadása azonban célhoz nem vezet és hogyha annyira egészségesek a viszonyok túl az Óceánon, mint a hogy azt Jásziék állítják, miért állítja Owen, hogy több állam reformokat léptetett életbe, s miért ragaszkodik az értelmi cenzushoz s miért ismerik el jóformán mindnyájan, hogy a trösztök és a pénz urai olyan befolyást gyakorolnak a politikai világban, a mely egyenes ellentéte a demokratikus kívánságoknak és a nép szuverenitásának erős megcsorbításával jár?

Az A. T. V. jog, túl az Óceánon, rend-

kívül kedvező viszonyok között ép úgy nem töltötte be azokat a reményeket, melyeket a jóhiszemű tájékozatlanság hozzákötött, mint a másik nagy köztársaságban. Nem lett sem a sociális haladásnak, sem a nemzeti akarat érvényesülésének kifogástalan tényezőjévé. De erősíté az alacsonyan járó törekvéseket és nem bírt gátat vetni a plutokrácia terjeszkedésének. Az Egyesült-Államok mássá fejlődtek, mint a miről valaha a *Pilgrim Fathers* álmodoztak. A *mindenható dollár* tisztelete mind többek lelkét és szívét teszi meddővé nemesebb törekvésekkel szemben.

II

Az általános választójog Franciaországban.

1848 elején a februári forradalom után, a mikor az utolsó Bourbon-király elűzetésével a francziák újból kikiáltották a köztársaságot, elképzelhetőleg nagy izgatottság uralkodott a «világ főváros»ában. A ködös lehetőségek egész sorozata ülte meg az emberek lelkét. Az ideiglenes kormányzat egyrészt felhívta a polgárságot, hogy a nemzeti őrseregbe lépjen, másrészt megadományozta a választói jogosultsággal. A népnek nagy része nem volt tisztában azzal — mondja egy szemtanú — hogy mi történt, pedig az általános választójognak már volt múltja Franciaországban. Valamivel több mint egy félszázaddal előbb a XVIII. század zivataros éveiben, vezetői a népet már felhívták a politikai életben való részvételre. Közbejött persze a reakció, a Directorium, majd Napóleon, a restauráció s befejezés gyanánt a februári forradalom.

A második köztársaság rövid története rendkívül tanulságos reánk nézve, a kik az

általános választójog eredményeit akarjuk kutatni, mert tisztán és világosan mutatja, hogy 1848-ban az általános választójognak messzire visszanyúló múltja ellenére sem volt gyökere a francia népben. Nem természetesen fejlődött ki, hanem reá dekretálták, más különben nem állott volna be az az eset, hogy az a 10 millió szavazó polgár, a kik Lajos Fülöp 250 ezer szavazóját felváltották, a legnagyobb meggondolatlanságokat követte el és az általános választójog a legnagyobb ellentmondások szülője lett. Először is megválasztották az alkotmányozó testületet, a mely nagy többségében köztársasági érzelmű volt. Mikor pedig arra került a sor, hogy megválasszák a köztársaság elnökét, engedték megbukni Cavaignacot, a köztársasági jelöltet és Napóleonra adták szavazatukat. Majd megválasztották a többségében monarchista törvényhozó testületet. így érthető m eg⁴. azután, hogy azt az 1848. évi köztársaságot, mely az általános választójogot megadta a francia polgároknak, az általános választójog botlásai és tévedései aránylag nagyon gyorsan pusztították el. A nagy forradalom idejében a kimondott egyenlőség mellett sem volt meg minden francia polgárnak igazában a választójoga. Az *États Généraux* választásánál a papság

és nemesség mind választó volt ugyan, a harmadik rendben azonban a szegények ki voltak zárva. A 25. életévet, az állandó lakást és adófizetést követelték meg. Ez nem volt az általános szavazati jog, de akkor még arra senki sem gondolt, senki nem is törődött vele. A harmadik rend képviselőit közvetett szavazás útján választották. így jött létre az a gyülekezet, a mely megkezdte a francia forradalom alapozását.

A *Constituante* az aktív választópolgároktól megkövetelte a 25. évet, az egy évi helyben lakást, egy három napi munkabérnek megfelelő adót, a mely körülbelül abban az időben 3-6 frankot jelentett. Úgy látszik, mintha ez nem sok lett volna, de a polgároknak millióit zárta ki mégis a szavazati jogból. Cselédek és azok, a kik nem tartoztak a nemzeti őrsereghez, a szavazati jogot szintén nem gyakorolhatták. A választás közvetett volt. A választásra jogosultak száma azonban meghaladta a négymillió kétszáz ezret. Ezen rendszer alapján választották a *törvényhozó gyűlést*. Ez sietett kijelenteni, hogy az aktív és többi polgárok között jövőben nem lesz semmi különbség. Minden 21 éves francia, a ki a maga becsületéből él, ha cselédviszonyban nem áll, választójoggal bír. A közvetett választás azonban fennma-

radt. így választják meg a *conventet*. 1793-ban mondják ki az igazi általános választójogot és közvetlen választást. Azonban ez alapon a közbejött politikai események miatt soha sem választottak s a nagy forradalom lezajlott anélkül, hogy az általános és közvetlen szavazati jogot gyakorolták volna. Vége felé a *convent* sokkal kevésbé volt barátja a demokratikus eszmének, mint a mikor első választói rendszerét megalkotta. A második helyreállította a közvetett választást és 100 választópolgár küldött volna ki egy igazán választót, a ki a képviselőre szavazhatott. Arra, hogy valaki választójoggal bírjon, megkívánták, hogy 150-200 napi bérének megfelelő jövedelmet mutasson ki. Elvben tehát fenntartották az általános szavazati jogot, azonban oly megszorításokkal, hogy a híres *convent* kevésbé volt szabadelvű, mint Franciaország lefejezett szegény királya.

A *nyolczadik év alkotmánya* elvben szintén tiszteletben tartotta az általános választójogot, azonban gondja volt reá, hogy egy csomó bonyolult és ravaszul kieszelt rendszabálylyal megghiúsítsa hatását. Elfogadta azt, hogy minden 21 éves francia választó, de kimondotta, hogy legalább egy év óta keli lakniok a kerületben. Különben mi joguk sem lehet. Ily módon minden állandó

lakással bíró polgárnak meg volt a szavazati joga és nem lehetett panaszkodni, hogy az alakszerűségeket véve, az általános szavazati jog ne lett volna megadva. De a választók akarata annyi retortán és szűrőn ment át, annyira ki volt téve a felsőbbség módosító befolyásainak, hogy végül is elvesztette értékét. Ennélfogva nem is lehet csodálkozni, ha az ilyen politikai életben sokan óvakodtak részt venni.

A nagy Napoleon azt találta, hogy a népnek így is nagyon sok a befolyása a választásoknál és megszorításokat léptetett életbe, a melyek közül nem a legutolsó az, hogy fenntartotta magának a járási gyűlések és választótestületek elnökének kinevezését és azt a jogot, hogy e testületeket 10-20 taggal kiegészítse. Ezeknek a testületeknek jelölési joguk volt a szenátus és a törvényhozó testületekben. Ezúton eljutott Franciaország oda, hogy az első konzul nevezte ki a szenátorokat, ezek pedig a képviselőket és tribunokat, mert a választó-kollégium jelöltjei közül a szenátor szemelte ki a megfelelőt.

A következmények nagyon érdekesek. A községi gyűlések, melyeknél az általános választói jog érvényesülhetett volna, megszűnnek funkcionálni a választásoknál és csak

akkor ülnek össze, a mikor a nép szavazására — plebiscitum — van szükség. Ezeknél a szavazásoknál, a mint látjuk, mindig a kormány akarata dönt. Az ellenkövetelésekkel szemben Napoleon azt mondhatta, hogy őt a nép választotta, ennél fogva a nép bizalmának letéteményese. Vele szemben, a ki ily módon képviselte a nemzeti akaratot, minden más eltölpül.

Az általános választójog változatos történetének új szaka kezdődik a *restaurációval*, mely azon kezdi a munkát, hogy a választótestületeknek megadja a jogot a képviselők közvetlen választására. E mellett visszaállítja a vagyoni cenzust. Képviselővé csak olyant lehet választani, a ki legalább 40 éves és 1000 frank adót fizet. Másrészt pedig a választónak legalább 300 frank adót kell fizetni s 30 évesnél fiatalabb nem lehet. Ezen és a későbbi intézkedéseknek hatása alatt, Franciaország választó közönsége 90 ezer polgárra apadt le és 15 ezer volt azoknak a száma, a kik passzív választójoggal bírtak. Hozzá kell ehhez fűzni azt is, hogy a képviselőknek sem fizetés, sem napidíj nem járt. Következett a júliusi monarchia, a mely 1830-ban a barrikádokon született s a cenzust 200, illetőleg 500 frankra szálította le. Ezáltal elérte azt, hogy a választó-

tók száma 200, sőt 241 ezerre emelkedett, a mi egy 35 millióból álló nemzetnél bizonyára nem sok. A választók számát egyes kerületekben leszállította 150-ig s az egyes kerületek között a legnagyobb aránytalanságok jöttek létre. A júliusi monarchia, a mely azt hirdette magáról, hogy szabadelvű és demokrata, oly választó rendszert tartott fenn, melynél 1789-ben a király pártiak sokkal tágasabbat javasoltak, mert a cenzust csak 60 frankban akarták megállapítani.

A második köztársaság választójogi reformjával már röviden foglalkoztunk. Itt csak azt akarjuk megemlíteni, hogy látva a tájékozatlan nép botlásait, igyekezett úgy megszorítani a jogot, hogy három évi helyben lakást követelt, mi sokakra nézve jogvesztést jelentett. így fejthető meg, hogy az államcsíny után Napoleon a legszerencsésebb fogást akkor csinálta, a mikor Paris falaira kiragasztatta: *Az általános választójog helyre van állítva.* Ezzel azoknak a köztársasági érzésűeknek nagy tömegét lefegyverezte, a kik különben ellene szálltak volna harczba.

Ebből a vázlatos rajzból is kitűnik, hogy az általános választójog története Franciaországban a legváltozatosabbak közé tartozik, azonban szigorúan véve, ha leszámítjuk azt a rövid időt, mely a februári forradal-

mat követte s a melyről elmondhatni, hogy az általános választójog hatása alatt állott, igazában véve csakis III. Napoleon alatt lépett életbe.

Minden esetre nagyon tanulságos, hogy a forradalom emberei, a kik az egyenlőséget és a nemzeti főnséget oly ékes szavakban hirdették, a szabadságnak és nemzeti souverénitas érdekében állónak tartották, hogy a teljes és hamisítatlan általános választójog életbe ne lépjen s ezt a radikálisok álmainak megvalósításaként, az autokrata III. Napoleon ajándékozta, mint maradandó politikai intézményt nemzetének.

A nagy forradalom emberei nem bíztak abban, hogy a politikailag iskolázatlan, e mellett a kellő mérséklettel, a tekintélyek tiszteletével nem bíró tömegek képesek lennének saját sorsukat okosan intézni. Tudjuk, hogy ugyanezek az aggodalmak bántották azokat a férfiakat, a kik a XVIII. század végén csaknem abban az időben, a mikor a francia forradalom véres hullámokkal borította el az egész országot, azon törték a fej tükét, hogy hogyan tudják megóvni Amerika népének újonnan szerzett szabadságát. Nekik ez elég hosszú időre sikerült. De a plutokráciával szemben, mely oly erősen fenyegeti ezidő szerint a közel 100 milliós

nemzet szabadságát, intézkedniük lehetetlen volt, hiszen idejükben az még csirájában sem létezett. A francziák kevésbé voltak szerencsések és az a csodálatos ragaszkodás, a mely az államcsíny révén trónhoz jutott III. Napóleont az általános választójoghoz és a plebiscitumhoz kötötte, kemény lecke és érdekes tanulság azoknak, a kik azt hirdetik, hogy a választójog általánosságának egyszerű kimondása és életbe léptetése elég ahhoz, hogy olyan haladás okozója legyen, a minőt a nemzetek még alig láttak.

Tudjuk, hogy Bismarck, ki a második császárság idejében Parisban élt, az ott szerzett tapasztalatok alapján léptette életbe hazájában az általános választójogot. A szárazföld két nagy nemzetének példája vont azután maga után a kisebb értelmi önállósággal és akarattal bíró nemzeteket. Ép ezért reánk nézve feltétlenül és nagyon szükséges, hogy közelebről vizsgáljuk az általános választójog történetét III. Napoleon alatt és vázoljuk az 1870 óta bekövetkezett ide vágó eseményeket.

III. Napoleon szabadelvűségében túl ment nagybátyjának, túl ment a nagy forradalom férfiaiak bőkezűségén. Az általános választójogot az úgynevezett listaválasztások nélkül léptette életbe és az a követelmény,

a melyet a Luxemburg palotában összegyűlt munkás parlament mondott ki először, hogy a műveltség a jövőben ép oly kevésbé adhat jogot, mint az izomerő túlsúlya, — megvalósult. — Az általános szavazati jog az új közjog alapja lett minden választásnál, az alkotmány fő elveinek megváltoztatásánál nyilvánult és rövid idő alatt oly erős gyökeret vert, hogy nincs párt, a mely immár komolyan gondolna eltávolítására. Ezen tapasztalatokból kiindulva, mondták Napoleon élelmes udvaroncjai: «A császárság a legszerencsésebb, a császárság a legnagyobb dicsőség és szabadsággal koszorúzott demokrácia, mit valaha a világ látott». Egy darabig tényleg eléggé erős alapokon látszott nyugodni. A nép, biztosítva levén választójoga, abban a hitben, hogy a sokszor ígért egyenlőség megvalósult, cserébe könnyen lemondott a szabadságról. Kielégítést talált abban, hogy minden francia, kicsi és nagy, egyenlően szolgálja a nép titkos indulatait elleső császárnak.

Az elvben fentartott szabadság és általános választójog a gyakorlatban különös eredményeket ért el. A császárság hivatalnokai értették a módját annak, miképen kelljen koronás uruk akaratát a választások révén szentesíteni. Megteremtették a *hivatalos je-*

löltek rendszerét, kimondván azt, hogy ez a választók érdekében történik, mert így tisztában hihetnek azzal, kik élvezik a kormány jóakarátát s kik érdemesek bizalmukra. Miután pedig, mondják Persigny miniszter preféti már 1852-ben, a kormány méltóságának nem felel meg, hogy valamit csak félig tegyen, nemcsak jelölteket állít, hanem igyekezni fog az ellenjelölteket megbuktatni. Tehát minden kerületben megvan a hivatalos jelölt s ha bárki más fellép *désavoué d'avance* a hivatalos jelöltekkel szemben. Még jó bonapartista jelölteket is megbuktattak, ha a megye főnökének oltalmát és támogatását ki nem kérték, és pedig azon egyszerű oknál fogva, hogy az, a ki képviselőségét saját magának köszöni, könnyen bele eshetik az önállóság bűnébe.¹ Ezután a törvényhozó testület odajutott, hogy teljesen a kormány szándéka szerint járt el.

Hogyan volt azonban ez lehetséges — fogják kérdezni a titkos választás tájékozatlan hivei? — hiszen a titkossággal ki van zárva az a lehetőség, hogy a választóra jogosulatlan

¹ Ez a felfogás nálunk sem ismeretlen. E sorok írójának magának lakolni kellett azért, mert bátorkodott függetlenebb lenni annál, mennyit a kormány és főispánja megengedhetőnek tartott. Pedig nem ellenzéki jelöltről volt szó.

befolyás gyakoroltassék. Mindenki szavaz a maga legjobb belátása és meggyőződése szerint. Ez az elmélet. A francia gyakorlat azonban mást mutat. Napoleon emberei értették a módját annak, hogy az állítólagos titkos szavazásoknál miként kell császári uruk akaratát érvényesíteni. Az önálló polgárokat kiszimatolva, kellő módon figyelmeztették arra, hogy tartózkodjanak meggyőződésük szerint járni el. A szavazás a radikális receptnek megfelelően községenkint történt. A faluban a maire, ki a választást vezette, ismer mindenkit. A szavazó lapokat könnyen ellátta olyan jelekkel, a melyből a szavazó könnyen felismerhető. A titkosság tehát megszűnt és a falvak szavazói pontosan szavaztak le bírának akarata szerint, főleg mióta a bírának e szolgálat megnyitotta a lehetőséget a kitüntetésekhez is. A választó kerületek beosztását a kormány magának tartotta fenn. A választók jegyzékét a hivatalnokok teljes önállósággal szerkesztették. Ennek tudható azután be, hogy például Parisban 1863-ban kevesebb választó volt, mint hat évvel az előtt. Nem tűrte meg Napoleon a kijelölő-bizottságokat, hivatkozván arra, hogy a választásoknak szabadnak kell lennie. Az ilyen caucusok szerinte a félénk, de becsületes választókat rendszerint megfélemlítik, a

szabadság követelménye tehát, hogy ne létezzenek. Ez lehetetlenné tette a választók szervezkedését. Azután következtek a választási visszaélések megszokott fajtái, ígéretek községek és kerületeknek, a melyek vagyoni emelkedésre nyitottak kilátást egyesek és egyes csoportoknak.

Ilyen körülmények között az általános választójog Napoleon hatalmának egyik legértékesebb támasza lett. Ez után érte el a császár, hogy a nép és szabadság barátjának adhatta ki magát és tetteihez minduntalan megkapta a nép részéről a felmentést. Nem szüntette meg az általános választójogot. Csak a valóságban használt fel olyan eszközöket, a melyek azt tökéletesen meghamisították. Sikerült neki a legszabadabb elvű választójog alapján a legönkéntesebb kormányzati rendszert 18 éven át fenntartani.¹

Ezek a tények nagyon értékesek, mert kiábrándíthatják azokat a vagy nagyon felületes, vagy nagyon optimista politikusokat, akik abban a hitben élnek, hogy az általános választójog törvénybe iktatása egymagában véve elég arra, hogy új világot teremtsen, a fejlődésnek, emelkedésnek, haladásnak való-

¹ V. ö. Rambaud. Histoire de la Civilisation Contemporaine en France. 1888. 530. lapon. E művet e dolgozatnál sűrűn használtam.

ságos aranykorát nyissa meg az emberiség előtt.

Napoleon bukása óta a köztársasági kormányzatnak 40 hosszú éve folyt le, teli küzdelemmel és politikai harcokkal. Elég hosszú idő arra, hogy bizonyos eszmék értéke kipróbáltassék s a mutatkozó hiányok, a mennyire emberileg lehetséges, orvosoltassanak.

Miután az általános választójognak Napoleon uralkodása alatt bekövetkezett meghamisítása nyílt és jóformán mindenki által ismert tény volt, azt lehetett várni, hogy a császárság helyébe lépő köztársaság sürgős feladatának tekinti ezeken a bajokon segítve, visszaállítani, vagyis inkább megteremteni az általános választójogot, ' abban a tisztaságában, a melyről valaha az idealisták ábrándoztak, de a melyet — láttuk — megvalósítani legalább huzamosabb időre, egy hosszú küzdelmes század minden törekvésének sem sikerült.

Arra nézve, hogy mit vártak a nagy, de kevésbé politikus szellemek az általános választójogtól, csaknem felülmúlhatatlan szépséggel és elmeéllel adta meg a feleletet Viktor Hugó 1850 május 20-án tartott beszédében. Lássák uraim — mondotta — az a mi mélységesen igaz, mélységesen politikus is. Az általános választójog szavazócédulát adván

a szenvedők kezébe, kicsavarja abból a fegyvert. A hatalommal, mit nekik ad, biztosítja a nyugalmat. Az általános választójog mindenkinek ezt mondja: «Legyetek nyugodtak, magatok urai vagytok ... a cselekvés két útja nyílik előttetek, a souverain joga és a lázadó szerepe. Ha ti az utóbbit választjátok, az ostobaság és bűn is volna . . .» Azután elmondja, hogy a szabadon gyakorolt jog kiegyenlíti az ellentéteket, lefegyverezi a gyűlölködést, felemeli az elesetteket és meggyógyítja a beteg lelkeket. Utat mutat a szenvedés sötétjéből a világosság és jólét felé. Megtölti a népet azzal a tűrő kitartással, mely a nagy nemzeteket teremti. Aztán büszkén mutat rá: íme, ez az általános választójog munkája, mely az állam szempontjából kiválóan szociális, az egyénéből kiválóan erkölcsi értékű.

A nagy költő gyönyörű retorikája azonban nem változtatta meg nemzete hajlandóságait és hat évtized tapasztalatai alapján kénytelenek vagyunk kijelenteni, mennyire nem volt igaza.

Összefoglalva az eddigi eredményeket, ki mondhatjuk, hogy a nagy forradalom idejében a választás joga majd általános, majd pedig csak az aktív polgárokra szorítkozik, azonban mindig közvetett.

A konzulátus és első Napoleon idejében elvileg elismerik az általánosságot, valóságban azonban különböző fogásokkal meghamisítják s a nép képviselőit tényleg a kormány nevezi ki. A királyság alatt a választás közvetlen, de a jog csak szűk körre szorítkozik. A második császárság alatt a hivatalos jelöltségek teszik tönkre az általános választójogot, melynek gyakorlása megszűnik szabad lenni.

A harmadik köztársaság tehát azzal a feladattal állott szemben, hogy visszaadja a választás szabadságát, feloldja azt a megkötő és megszorító korlátozásoktól. Ma a választás tényleg közvetlen s a köztársaság barátainak állítása szerint *szabad* is. A választó közvetlenül befolyhatik a kormány megalakításába, a belső és külső politika irányozásába. Tőle függ, hogy hazája befelé virágozzék, kifelé hatalmas legyen, vagy pedig az anarchia által széttagolt társadalom megalázkodjék a külső hatalmak előtt. Nemcsak a jelen nemzedék sorsáról, hanem a következők jövőjéről is dönt és érte felelős.¹ Miként oldották meg ezt a nehéz és bonyolult feladatot azok, a kik a múlt tapasztalataira, megghiúsult reményei és szétfosló ideáljaira támaszkodhatnak, erre a kérdésre kell felelnünk.

¹ Rambaud.

Azt talán ellentmondás nélkül állíthatjuk, hogy a francia köztársaság kifelé erőben, hatalomban és tekintélyben az utolsó 40 év alatt nem nyert. Franciaországnak Európa nemzetei között ma koránt sincs oly döntő szerepe, mint volt valaha. Sőt sokan vannak abban a nézetben, hogy pozícióját inkább a többi nagy hatalom féltékenységének, nyugalom szeretete és tartózkodásának, mint sem saját erejének köszönheti. Befelé igaz, a vagyonosodás útján meg nem állt. A nemzet évi megtakarításai körülbelül 2 milliárd frankra rúgnak. Bankárja jóformán az egész világ kölcsönökre szoruló nemzeteinek. Mindamellettt arról, hogy ama bizonyos ígéreteket az általános választó jog beváltotta volna, hogy Franciaország fiai testileg erősbülve, erkölcsileg megtisztulva és a nemes ideálokért elődeiknél erősebben lángolva lépnének a többi nemzetek fiai elé, szó alig lehet. A közéletet fájdalmas és le nem tagadható botrányok, vesztegetések tarkítják. Csaknem állandó jelenség, hogy egyes départementek nyílt lázadásba lépnek a törvényes hatalommal szemben. A szoczialisták szélső szárnya nyugodtan, háborítatlanul hirdeti és ajánlja a társadalmi rend felforgatását, a nyílt forradalmat. Akad egy töredék, mely leköpi a francia lobogót, a letűnt idők dicsőségének

annyira tisztelt és bámult jelvényét. A társadalmat romboló törekvések hatják át. A család szilárdsága megrendül, a vallásosság bűn, vagy legalább is botlás számba megy. A bűnöknek új, előbb nem ismert fajtái kezdenek bámulatos életerővel nemcsak csírázni, hanem sudárba is szökkenni.¹ A szabadnak hirdetett választói jog, ma is rendszerint megadja a kormánynak azt a többséget, a mely III. Napóleon uralmát támogatta. Pedig a legjobbak nem igen lángolnak a respublikáért s igazuk van azoknak, a kik azt állítják, hogy a köztársasági kormányforma Franciaországban elvesztette azt a lelkesedést költő hatást, melylyel valaha bírt. Azok a vágyak és törekvések, melyek a népet vezetik és igaztják, inkább nagy gazdasági és társadalmi problémák, a vagyon megoszlása, a jelen társadalmi rend megváltoztatására irányulnak. Az általános választójog segítségével a többség akarátának kell, mint a nemzet akarátának uralkodni. Vannak azonban komoly és nagyon számbavehető férfiak, akik kétségbe vonják, hogy ez ma Franciaországban így történnék. Utalnak arra, hogy az atheista és szabadgondolkodó kormányok és

¹ Bővebben Francia állapotok című tanulmányomban foglalkoztam a kérdés ez oldalával.

többségek mögött nem áll a francziák többsége, hiszen a statisztika szerint legutóbb is 85 ezer szabadgondolkodó és felekezetenkívülivel szemben közel 38 millió vallotta magát katolikusnak. A szervezkedett, fürge és falánk kisebbség azonban meggátolja a többség akaratának hamisítatlan nyilvánulását. Olyan komoly és igazságszerető tekintély, mint *Lecky* főleg a francia tapasztalatok alapján hivatkozik *Sybel* mondására, mely szerint az *általános választói jog életbeléptetése mindig a vég kezdete volt a parlamentarizmusra nézve.*¹

Nehéz volna bebizonyítani, hogy nagy alkotásokkal ajándékozta meg a nemzetet. A köztársaság ezekben feltűnően meddő. Az adórendszer, a közigazgatás jórészt ma is a Napóleon idejében megalkotta törvényeken nyugszik. Az állam kiadásai hihetetlen mértékben felszaporodtak és óriási deficitet mutatnak. Az ekként kiadott milliókból nagyon sokat fordítottak a hadseregnek és tengerészeinek fejlesztésére. Azután pedig mindent elkövettek, hogy összetörve a hadseregben az önérzetet, a büszke férfiaságot, alantjáró politikusok előtt való megalázkodásra szorítsák reá. A költségvetésnek óriási arányai mutat-

¹ Democracy and Liberty. I. köt. 33.

ják azt az egészségtelen irányzatot, melyben az ország halad. A központi kormányhatalom mindinkább nő, mind tágasabb vidékekre terjed ki s mind mélyebben hatol a nemzeti életbe. A költségvetések szerint volt

	Állami hivatalnok	Megyei és községi	Összesen
1906-ban	442.063	261.503	703.566
1907-ben	608.511	262.078	870.589
1908-ban	640.883	272.309	913.192
1909-ben	643.889	271.002	914.891
1910-ben	630.257	337.864	968.121
1911-ben	644.339	278.094	922.433

Ez bár hivatalos, de nem elsőrangú statisztika. Azonban az irányzatot mégis mutatja: a *functionarism* a szabadság rovására erősen túlteng. Ebben az általános választójognak nagy része van, mert az állásokat rendesen egyes befolyásos politikusok, vagy kerületek kielégítése végett rendszerezítik.

Eközben a nép mindinkább elszokik saját ügyeinek intézésétől és megszokja az ígát. A szabadság érzete meggyöngül, sőt sokakra nézve a vele járó köteleességek folytán tűrhetlenné válik. Az évről-évre jelentkező költségvetési hiány bő alkalmat ad a nemzeti élet plutokratizálására. A pénz ereje emelkedik, hatása az erkölcsi tényezők rovására erősül. A képviselők nagy része, nem kisebb egyének,

mint Leon Say-nek mondása szerint, a kiadások szaporítására ösztönzi a kormányt. A választó kerületek bizottsága, az úgynevezett caucus kormányozza a képviselőt, a ki ha ügyes, a változó viszonyok között, miután nagyon megszilárdult pártok nincsenek, néhány magával sokszor dönthet a kormány sorsán. A francia írók valaha azt követelték nemzetüknek, hogy a világ ismerje el őket a világosság fáklyavivőinek, a haladás bajnokainak. Való, hogy ez sokáig igaz is volt. De vajjon követelheti-e ma e kiváló pozíciót magának? Vajjon a Panama és egyéb botrányok, az orosz czárral való szövetkezés, a vallásszabadságnak merész és ok nélküli való korlátozása és az általánosan ismert zülleszt állapotok között, melyeknek legszólóbb bizonyítéka az a hidegség, melyíyel az újabb és újabb botrányokat fogadják, lehet-e arról beszélni, hogy a mai Franciaország felette áll a réginek? Ha pedig így van, akkor megállapíthatjuk, hogy az általános választójog legalább is képtelen volt ezen a helyzeten segíteni. Illő felelni arra, miért?

Utalni kell mindenképp előbb arra, hogy a választásoknál sok és jelentékeny visszaélés fordul elő. A szavazó polgár kénytelen a jelölő-bizottságok akaratának behódolva elfogadni a jelöltet, különben magára marad.

A jelölésnél pedig rendesen egyéni vagy helyi érdekek, sőt a pénz dönt. Ezért vonulnak vissza sokan a szavazás és politikai élettől. Az egyéni és apró egyéb érdekek mellett a nemzeti érdekek jóformán képviselet nélkül maradnak. A választók jegyzékének készítésénél, a szavazásnál az uralkodó párt erősen ki szokta használni a helyzetet. A napóleoni hagyományok korántsem veszték ki, sőt minden parlamenti csoport elismeri a kormány beavatkozásának jogosultságát, mert alkalom adtán mindenik él vele. A kormány jelöltjének a hivatalos kíséret szokott különös súlyt adni. Ez bírák, iskolamesterek, adószedők stb.-ből áll. A ma szokásos kortesfogások demoralisálóbba, mint azok, melyek a császárság alatt uralkodtak, mert ma a demokrácia nem áldozat, hanem társ a bűnben. Csoda-e aztán, ha azoknak számát. kik legszentebb jogukat gyakorolni vonakodnak, három millióra teszik. Toulouseban a választók jegyzékét az eljáró tisztviselők, a megyei hivatalokkal egyetértve úgy hamisították, hogy nem kevesebb, mint 3000 jogosulatlan egyénnek adták meg a választó jogot s ezen túl a csalásoknak nem kevesebb, mint 86 különböző fajtáját vették számba. Ezek közül a legegyszerűbb az, hogy az elnök a szavazó czédulákat jelekkel látja el s az ilyenek

a törvény szerint érvénytelenek lévén, le-
 apasztja az ellenzéki szavazatokat.¹

Így fejthető meg aztán, hogy a választásoknál elkövetett visszaélésekről könyveket lehet írni² s egy volt miniszter, *Spuller* a *mediocratia* uralmáról beszél, melyet az ország az általános választó jognak köszönhet. *Faguet* tovább megy s nyíltan hirdeti, hogy a tudatlanságot, a hozzá nem értést ülteti trónra³ s oly komoly tekintély, mint *Lefèvre-Pontalis* nem haboz kijelenteni, hogy 100.000 frankért lehet választókerületet biztosítani, mert a míg más erők elhalványultak, a pénz teljesen megőrizte erejét és csábító hatalmát.⁴

Legkeserűbben fakad azonban ki *Benoist*, a kinek véleménye szerint az általános választójog kellő szervezés nélkül anarchiához vezet. Azzal, hogy a most folyó reformjavaslatok készítésénél a törvényhozás *Benoist-nak* oly kiváló részt juttatott, eléggé honorálta állításait. Ezekből tehát kötelességünk bemutatni néhányat. Szerinte a modern államot a szervezetlen általános választójogra alapítani annyi, mint homokra építeni.⁵

¹ Bodley, France. II. k. 127.

² Charles Marcault. L'art de tromper, d'intimider et de corrompre l'électeur. Paris 1910.

³ Le Culte de l'Incompétence. 1910.

⁴ Les Élections en Europe 1902. 10. 1.

⁵ La Crise de l'État Moderne.

A homokot fölkeveri a szél ép úgy, mint a választókat valamely nagy általános izgalom, de alkotni nem képes egyik sem. Ötven év óta a francziák ezekre az össze nem függő porszemekre akarják alapozni a modern állam folyton növekvő terhét. Innen fakad a modern államok válsága, az általános anarchia, mely nem mindig kiabál, de mindig fenyeget s elterjed mindenfelé. Az általános választójog mellett ez csak akkor lehetne másként, ha minden választó szent volna. Ha mindenkivel vele születnék az igazság és kötelességérzet, az önkéntes áldozatkészség, az az erény, melyre a demokráciának szüksége van, a mely azonban hiányzik. Tudatában kellene lenniök a közérdeknek s érte lángolni. De hány akad csak olyan is köztük, a ki határozottan felismeri nem a köz, hanem saját igazi érdekét? Hányan képesek nem az államot, hanem csak saját magukat is kormányozni? *A több* szétzúzza a *kevesebbet* a számok buta és néma brutalitásával. A szervezetlen általános választójog vagy anarchikus vagy nem általános. A választókat, vagy vezetik, vagy kiteszik a pénz kísértéseinek. E rendszer csakis meghamisított képviselőket ad; következetlen és impulsív törvényhozást; állhatatlan és a folyosók eseményeinek alávetett kormányokat; a választások e rendje a legkevésbé általa-

nos, a legkevésbé szabad. Alá van vetve a féktelen és falánk *politikuskok* fogásainak s mellette az ország nagy gazdasági és szociális érdekei nem jutnak érvényesülésre. A földművelők milliói, az iparból élő százezrek képviselői általa erősen hátra szorulnak, a tőkés és szabad foglalkozások emberei mellett. Ha mindezekhez hozzá tesszük azt, hogy a kormányzottak egyes rétegei a tudásnak és a nemzetalkotó tulajdonoknak határozottan erősebb jeleit mutatják, mint az általános választójog alapján létesült parlament, akkor alig lehet tagadni hogy Hugo Viktor ideálja a gyakorlatban épen ellentéte lett annak, a mit tőle vártak.

Mennyiben fog beválni az organizált, azaz az egyes foglalkozási ágaknak képviselőket biztosító reform, melyen Benoist és munkatársai most dolgoznak, nem tartozik e fejtegetések körébe, melyek csak a múlt eredményeivel kívántak foglalkozni. Nem a mi hibánk ha vonzóbb, felemelőbb és tisztább képet adni nem tudtunk.¹

* * *

Annak bővebb megvilágítása végett hová jutott el a büszke és szép Franciaország, áll-

¹ A Magyar Társadalomtudományi Egyesületben tartott előadás.

janak itt egy régebben megjelent tanulmányomból¹ az alábbi szemelvények. Nem állítom, hogy mindaz a romlottság és rothadás, mire rábukkanunk, az a titkos és egyenlő választójognak bűne volna. Egészen bizonyos, hogy ez a feltevés nem felelne meg az igazságnak. Annyi azonban kétségtelen és el nem tagadható, hogy ez a titkos és egyenlő választójog annak az erkölcsi züllésnek és bomlásnak, mi a Rajnán túl tapasztalható, határt vonni legalább is képtelennek bizonyult. A reá halmozott dicséretekkel szemben e helyen nekünk elég erre reá mutatni.

Áttérve a helyzet vázolására, ki kell emelnünk azt, hogy a francia törvényhozás radikális többsége a lelkiismeret és a gondolat szabadságának nevében harczol a hit, vallás és Isten ellen, a nélkül, hogy a másik oldalról egészséges és erélyes reakziót bírna támasztani. A harcznak egyes részletei eléggé ismeretek, azokkal nem foglalkozunk, de reá kell mutatnunk arra, hogy rendszert csinálnak az istentagadásból s ezt politikájuk sarkkövévé akarják avatni. Sőt ezt már meg is tették. Isten helyébe mást akarnak emelni: az észnek vallását, mint a jakobinusok idejében. Az első sikertelenség nem rettent vissza

¹ *Francia állapotok.* 1908.

őket. Míg a németek és angolokkal szemben rendesen a rövidebbet húzzák, az Úristennel folytatott harcban mind merészebbek lesznek.

A *Raison* című folyóiratban pár év előtt egy rajz jelent meg. Egy pappal áll szemben egy disznó és a leölésre készülő hentes. Alatta e kérdés: Melyiket öljem le? Szervezik a szabadgondolkozók ligáit, melyekhez senki sem tartozhatik, ha valamely felekezetbe föl van véve. Tagjaik lemondanak az egyházi temetésről, szerintük a hitetlenség első lépés a bölcsesség felé és a vallások olyanok, mint a világító férgek, sötétségre van szükségük, hogy világíthassanak. Paris VIII. kerületében az istentagadás terjesztésére bizottság alakult, metynek célja a program szerint harcba szállani minden Istent tisztelő vallással, legyen az bármilyen is; megóvni a gyermekeket attól a *végzetes* befolyástól, mely megbénítja és hamis utakra tereli értelmüket.

«Isten meghalt — monda a *Lanterne* szerint egy *brave officier* — de holttestét jól meg kell rugdalni, mert még vonaglik.»

«A vallásos érzelmet erkölcsi betegségnek és veszedelmesen ragályosnak tekintjük — mondja *Ouvrier du Havre* — a melyet ép úgy el kell pusztítani, mint a kolerát vagy pestist». Nem hajlandók megadni még a védelem

szabadságát sem. «A pestissel, pusztító tűzzel vagy viperával nem vitatkozunk — mondja *Tailhade*. — A mérget neutralizálják, a tüzet eloltják, a kártevő kígyót szétzúzzák. A kereszténység 15 századon át mérgezte a világot, ellene minden meg van engedve . . . A veszett kutyát mindenkinek kötelessége leütni. . . Azokkal szemben, kik önmagukat zárták ki az emberiségből, megszűnik az emberi élet tiszteletbentartása is.»¹ Azaz ezeket le lehet ütni büntetlenül.

Ezek az idézetek, melyekhez könnyen csatolhatnánk még másokat, mutatják a gyűlöletnek mélységét, mely a francia irányadó és hatalmon ülő köröket eltölti a vallás iránt. De hogy egészen tisztán lássunk, hozzá kell fűzni azt is, hogy ők csak jakobinus elődek nyomában járnak, amikor akarata ellen, tehát a szabadság letörésével akarták újjáteremteni a világot. «Inkább temetővé tesszük Franciaországot — monda a vérszopó *Carrier* — semhogy újjá ne teremtsük a magunk módja szerint.» Ezen a nyomon haladnak a mai francziák.

A forradalom legvéresebb alakja kétségkívül *Marat* volt, kitől *Corday* Charlotte szabadította meg az emberiséget s a mai Fran-

¹ La Raison, 1902. dec. 21.

cziaországban nem jelentéktelen emberek fáradnak azon, hogy Maratnak emlékével Marat tanait is fölébreszszék. Kiadják írásait, sőt mi több, Paris községtanácsa elhatározza, hogy *szobrot emel emlékének*.

Maratnak, ki az 1793. évi február 25-iki rablások apja volt, a mikor a csöcselék nem kevesebb, mint 1200 boltot fosztogatott ki; Maratnak, a ki azért lett nagy és híres, mert a mit különben eszeveszett és becstelennek tartottak: a politikai ellenfelek leütését, a fosztogatást, tolvajlást, katonák zendüléseit, teljes meggyőződéssel és elfogulatlansággal tüntette fel a nép igaza és joga gyanánt. E mellett Égalité Fülöptől pénzt fogadott el s piszkos szerelmi kalandjai mellett folyton több arisztokrata és hazaáruló fejét követte.¹

Ha ennek az emberi érzésből kivetkezett, megcsábult vérszopónak emléke a mai Parisnak annyira becses, annyira értékes, hogy neki szobrot emelnek, benne és általa dicsőítik a rablást, fosztogatást és justizmordokat; ha ebben az elhatározásában a fővárost a nemzeti közvélemény meggátolni nem bírja vagy nem akarja; jelenthet-e ez mást, mint hogy ama irányt adó francia rétegek célja ugyan-

¹ Sybel: *Geschichte der Revolutionszeit*. III. 395-6.

az, mi a jakobinusoké volt: anarchia és rombolás.

Franciaország teljes erővel evez a hitetlenség vizein az anarchia felé. Az irányadókat sem nevelésük, sem a múlt tapasztalatai, sem a történelem tanúságai nem tartják vissza attól, hogy a vallás helyébe az észnek, vagyis az egyéni ítéletnek és önzésnek, mely rendszeren az egyszerű anyagiasságban csúcsosodik ki, kultuszát, léptessék. Sok gőg, nagy elfogultság kell ehhez, de cserébe édes jutalmat ígér. Letöri a lelkiismeretet, lefejt rólunk a gátló nyűgöket, elhallgattatja a kötelesség szavát.

Az árvíz el fog jönni. A halvány Eumenidák, a halál hírnökei a legmerészebb szabadgondolkozót sem kerülik el, de miután a halál után semmi élvezet, éljünk addig . . .

Lássuk e törekvések eredményeit.

Az Isten iránti kötelességeket az elemi iskola programjából törölték s oda törek-szenek, hogy neve is eltűnjék a tanításból. A tanítók és tanároknak nagy része kiöli a vallásos érzületet a gyermekek lelkéből. Egyik iparosváros utcáján egy fiatal pap találkozott egy 8-10 éves gyerkőcczel, a ki cigarettával szájában, hetykén eléje állt:

— Hát Jézus Krisztusnak jól megy a dolga?

Egy fiatal leány sírjánál társnője bucsúzásul kifejti: Reád nézve a semmiség, mely születésedet megelőzte, újból beállott. Egy tanár, nevének aláírásával, egy szocziális újságba a következőket írta: Azzal a váddal szemben pedig, hogy vallástalanok vagyunk, nem is védjük magunkat. A vallások és fétisek ideje elmúlt; se Isten, se fensőbbség (ni Dieu, ni Maître). Ez jelszavunk!

Viviani, a szocialista miniszter, a képviselőházban kijelentette, hogy: kiragadtuk a lelkiismereteket a hit békóiból. . . kioltottuk az égben azokat az égő csávakat, melyeket senki sem fog meggyújtani többé.

Renan valamikor könyvet írt Franciaország erkölcsi újjáteremtéséről, ez azonban máig sem következett be. Az iskolákba járó és onnan kikerült fiatalság értelmi és erkölcsi nyavalyákban szenved. A törvényeket nem hajlandó tisztelni, azonban annál nagyobb hévvel veti magát a játékra. A családban sem mutatkozik az erősödő tiszta erkölcsök uralma, épen ellenkezőleg, az elválások száma szaporodóban van és egyes bíróságoknál az a gyakorlat kapott lábra, hogy legalább a szegény emberek között kimondják a válást, ha legalább az egyik fél ezt követeli. így az elhagyott szegény asszonyoknak és gyermekeknek száma napról-napra szaporodik. Ezek a

törekvések formálják a törvényhozók felfogását s belé jutnak a törvénybe is.

Az utcai kioszkok, a dohánytőzsdék, papirkereskedők boltjai, vasúti könyvtárak tele vannak oly nyomtatványokkal, képes levelezőlapokkal és egyéb szellemi termékekkel, a melyek a nép képzeletét minden kigondolható módon a rossz és előbb meg nem engedett tárgyakra fordítják. Hasonló czikkek hemzsegnék az újságokban annál sűrűbben, minél olcsóbb a lap és minél alacsonyabb értelmi színvonalú közönségre számít. A színházban, egyes ritka kivételeket nem számítva, a darabok súlya oly vallási és társadalmi megoldásra esik, a melyek a helyett, hogy egyesítenék, szétbontják a családokat és társadalmakat. A gondolat- és sajtószabadság örve alatt még a tiszta lelkekből is kezdik kiűzni a szemérmet és a becstelen dolgoktól való irtózást. Ott, a hol merészen támadni nem mernek, igyekeznek legalább is nevetségessé tenni a komoly törekvéseket és úgy állítani őket oda, mint a melyekkel nem érdemes komolyan foglalkozni.

Ha igaz az, hogy a művelődés elsősorban erkölcsi alapokat kíván, bizonyos, hogy a becsület, a jog tisztelete, a kötelesség megbecsülése, embertársaink méltánylása nélkül, minden meginog és fenyegetve van. A tudó-

mányok, a művészetek, az ipar, a fényűzés és szónoklatok nem bírják fenntartani az alkotmányt, melynek a tömegek kifogástalan erkölcssein kell alapulnia. Egészen bizonyos, hogy ebben a tekintetben Franciaország nem halad előre.

Vannak ugyan még helyek, a melyek lakói tiszták maradtak, a hatalmon levő rétegek és csoportok azonban a moral insanity kétségtelen jeleit mutatják.

Az ifjúság nagyrésze dicsekszik vele, hogy nincsenek többé illúziói. A társadalomnak csaknem minden rétegében az élvezetek vágya uralkodik. Minél kevesebbet dolgozni és minél többet élvezni, ez a törekvés. A luxus, az egyenlőség jelszava alatt tönkreteszi az alsó rétegeket, mert ott is elterjed. A végső ideál a dologra kényszeredett emberek előtt, hogy még javakorban penzionált semmittevéshez jussanak. Vájjon mi ez más, ha nem a henyesség oltárra emelése?

A dologtalanok száma szaporodóban van. Az amerikai bárók, kávéházak, melyekben koncertek vannak és az utcák teli dolog nélküli üldögélők vagy ácsorgókkal. Az egyéni önzés növekedében van s az osztályönzést exkuzálja; a főczél, az élvezetek eszköze: a pénz. A faluk erkölcei is megromlanak. A parasztok isznak és kártyáznak, közbe

politizálnak. A képviselőház tagjai főlemeltek fizetésüket, e mellett résztvesznek a törvényellenes párviadatokban, a polgármesterek megjelennek a bikák eltiltott harczain, a sztrájkolok felgyűjtják a gyárakat s kövekkel és téglákkal ölik meg a kiküldött tiszteket és katonákat. Az erkölcsi és társadalmi anarchiának Paris teszi föl a koronát, mikor szobrot emel Maratnak.

A csalások, sikkasztások és mindenféle meg nem engedett bűnök, főleg a pénzvilágban szaporodnak. A kiváló bűnösök képmásai a büntettek részletes leírásával együtt azonnal megjelennek a legolvasottabb lapokban.

Minden vallás lejárja magát — kiált fel Hervé a vasmunkások kongresszusán. — A nemzeti zászlóé ép úgy, mint a másoké.

A katonaság fegyelmének megrontására irányuló bűntények tárgyalásánál a vádlottak dicsekszenek, hogy reá akarják birni a katonákat saját tisztjeik lelövésére. A szajnai szocialista kongresszus a hadsereg eltörlését kívánja, a limogesiek a hadi költségek megtagadását, háború esetében az általános sztrájkot követelik.

S ezek a törekvések, a mióta az állam reá vetette magát a vallásellenes harczra, a helyett, hogy gyengülnének, természetszerűleg erősödőben vannak. 1906 deczember 26-án

Parisban egyetlen éjszakán lő gyilkosságot követtek el. A rhônei préfet, a midőn egy meggyilkolt rendőr végtisztességét végzi, kétségbeesve kiált fel: A rend serege többé nem egyenlő fegyverrel harczol a bűn hadseregével.

A marseillesi polgármester és Lépine párisi rendőrfő kerekén kimondják, hogy a bűn hadserege számban és merészségben mindenféle cs'ak nő. A nők, gyermekek, aggok nem találnak kegyelmet nála. Lopnak, hogy lophassanak; ölnek, hogy ölhessenek. Látjuk ezt a városokban, a községek és a falukban egyaránt. E mellett szaporodnak azok a bűnesetek, a melyeknek elkövetőit nem sikerül kinyomozni. Különösen pedig a gyermekek bűnös hajlamainak erősödése bámulatos.

Limogesben egy csomó 15-18 éves fiú a fekete anarchisták zászlója alatt felgyújt egy házat. Marseillesben egy üvegesinas, ki még csak 14 éves, elvágja társának nyakát. Parisban Nurie egy asszonyt és egy öreget gyilkol meg. Júniusban egy 19 éves fiú Parisban megöl egy rendőrt. Marseillesben 13-15 éves fiúk a törvényszék épületében lopásokat követnek el. Ezeket az eseteket szinte vég nélkül lehetne szaporítani, de csak a legborzasztóbbakra szorítkozunk, a melyeknél például 17-21 éves fiúk leölnek egy 17 éveset. Marseillesben

egy 18 éves fiú megöli atyját, Parisban egy fiatal csoport egy szegény öreget, a 16 éves Jojó nagynénjét fojtja meg. A barát barátját végzi ki. Bordeauxban két 11 éves fiú kiássa és megcsonkítja a gyermekek holttestét azért, hogy mulasson s a húst a kacsáknak dobálhassa oda . . .

A Nimesben megjelenő *L'Émancipation* című folyóiratban *Gide*, a francia irodalom e kitűnősége legutóbb *Társadalmi bomlás* cím alatt egy nagyon idevágó cikket közöl, amelyben előadja, hogy Montpellierben, e fejlődő, de kellő rendőri fedezet alatt álló városban, fényes nappal, nyílt utcán, beborozott ujonczok bandája két tanulót rohant meg és leharapta füleiket. Hogy a botrány annál nagyobb legyen, a tanulókról kisült, hogy azok svédországbeli idegen vendégek voltak. Alig pár nap múlva ugyanabban a városban egy egyetemi tanárt egy tanuló tettelegesen bántalmazott azért, mert vizsgálatán megbuktatta. Ez szintén nyílt utcán történt.

A szökevények száma 1898-tól 1907-ig 6500-ról 14.000-re emelkedett föl. Hervé izgatásának, úgy látszik, meg van a maga eredménye. Ha az így folyik tovább, akkor egy nemzedék múlva az állításra kötelezettek száma föl fog érni a szökevényekével s a lefegyverzés kér-

clése — teszi hozzá keserű gúnynyal Gide — Franciaországra nézve meg lesz oldva. Vegyük ehhez, hogy az írni és olvasni nem tudó ujonczok száma az előtt évről-évre apadt, most azonban emelkedőben van, pedig Franciaország alsófokú oktatására nem kevesebb, mint 171 milliót fordít.

A bűnösök és öngyilkosok száma a 20-21 éven aluli korban rémületesen emelkedik. Az igazságszolgáltatás gyengül, az elnézés a bűnök iránt mind nagyobb lesz s még a jogerősen elítélteket is koronként, a bőven osztogatott amnesztia révén, szabadlábra helyezik. Négy év óta nem kevesebb, mint négy ilyen amnesztiát tudtak a bűnösök barátai kieszközölni s ezek különösen sürgősek a törvényhatósági választások előtt, hogy az elítélteket a választók listájába fölvehessék. Ez kétségkívül a társadalomnak elemeire való bomlását, a bűnnek diadalát jelenti mind a felett, a mit valaha szépnek és nemesnek tartottunk.

Az állam a harczból, melyet megindított, semmit sem nyert, de nagyon sokat veszített, különösen azokban a rétegekben, a melyek e munkával párhuzamosan serdültek fel. A valálatalanság sarkában kelő állatias ösztönök és kicsapongások terjednek és erősödnek; oly nép, a mely nem gondol sem munkájával,

sem jövőjével, lehetetlen, hogy sokáig hatalmas és erős maradjon. Kinek nevében tanítják meg a népet a kötelesség teljesítésére? Az ég kiürült, nincs kitől félni; azokat a világokat, melyek nemzedékeken át milliók törekvéseinek adtak irányt, kioltották s a világosság, mit az egyéni önzés gyújt, önfeláldozás és kötelességérzet nélkül soha sem volt elég ahhoz, hogy nemzeteket magasra emeljen. Miért legyen valaki igazságos, mikor az sokszor törődéssel, sőt áldozatokkal jár! Miért legyen a jognak híve? Miért legyen kötelességtudó, ha azzal egyéni érdekeket sért? Pedig az új evangélium szerint az egyéni érdek a legszentebb.

A társadalomban, a melynek tagjai atheisták, természetyszerűleg el kell terjedni az öngyilkosságok mániájának és abba bele is fül minden törekvés. 1905. szeptember 5-én a szabadgondolkodók párisi kongresszusán a vezetők egyike már azt is kijelentette, hogy nem elég az emberiséget a vallásoktól megszabadítani, meg kell szabadítani a törvényektől is. Ez az ember legalább őszinte volt és végig kimondta azt, a mit gondolt. Ez a vég várakozik Rostand véleménye szerint Franciaországra.

A temető, melyről Carrier beszélt, ha valami váratlan nem történik, valóban megké-

szül. Carrier ugyan az emberek fizikai halálára gondolt, de vajjon nem épen olyan rettenetes-e egy művelt, egykor az emberiség élén haladó társadalomnak mindattól való megfosztása, ami az emelkedő nemesbülés forrása lehet? Nem borzasztó-e látni, hogy az igazságra való törekvés hanyatlik, a lovasias érzelmek kihálnak, a fenköltebb célok iránti odaadás, a szerencsétlenek iránti részvét kivész vagy kihalóban van? Valóban Tacitusnak mondása, melylyel a hanyatló római állapotokat panaszolja, reá illik a XX. század Franciaországára is. Az elődök jobban szerették a szépet és nemest és inkább undorodtak a büntől, a becstelentől, mint azok, a kik ma Franciaország földét taposák s az elhunyt ősök nyomába léptek.

A hanyatlásnak legnagyobb bizony}dtéka az, hogy szemben a fenyegető bukással, mely évszázadok legnemesebb törekvéseinek tönkretételével fenyeget, erélyes lépésre még se bírják magukat elhatározni. Ugyanaz látszik ismétlődni, a mi a nagy francia forradalom idejében történt. Egy csomó üres szívű, de merész és mindenre elszánt, párttá szervekedett ember érvényesíti akarátát a más meggyőződésű, más célokért lelkesülő milliókkal, azokkal szemben, a kikben Franciaország igazi ereje és ősi erényei nyugszanak.

Ezek a terjedő anarchizmussal szemben jámbor fohászokodásoknál alig bírnak többremenni.

A francziák az ő törekvéseikkel elérték a jellemek megritkulását, a régi erélynek szétzüllesztését s ezen az utón eljuthatnak a társadalmat összetartó kapcsok teljes széttépéséhez, de magasabbra soha.

A merészek azonban nem hátrálnak. A hatalom, mit ez állapotok között maguknak biztosítani tudtak, bőven kárpótolja őket minden másért. A nemzet nyilvánvaló hanyatlása nem retenti őket. Egyik parlamenti előadó nyíltan dicsekszik vele, hogy az erkölcsileg elhagyott gyermekek otthonából sikerült a régi babonákat és előítéleteket kizárni.

Az intézetből kikerülő gyermekek a köztársaság és szocializmus (hozzátehetette volna, istentagadás) hívei.

Ezekre a vívmányokra és eredményekre *Henry*, a bombavető anarchista felel:

«A mai nap divatos erkölcsök levegőjében nevelkedtem — fejtí ki a szajnai esküdszék előtt — s mihamar megértettem, hogy a nagy parancsok, melyek a kötelesség és becsületről szólnak, csak hazugság és szemfényvesztés. Kiirtottam magamból a valláson alapuló erkölcsöt és az Istenről táplált föltevést. Minden a jövőre irányuló elmélet rossz, mert meggátolja a meztelen rombolást.

Anarchistává lettem!»

Vajjon ily nevelés és erkölcsi felfogás mellett mivel gátolj meg a köztársaság, hogy mások, kik ugyanabban a környezetben nőnek föl, ne legyenek azokká? És ha azokká lettek, mivé lesz Franciaország?

III.

Az általános választójog Németországban.

Az utolsó idők felvilágosító munkája mellett sincsenek még nálunk kellően tájékozva, miként és milyen okokból történt az általános, titkos és közvetlen választójognak behozatala a Németbirodalomban.¹ Épen ezért azt hisszük, hogy kötelességünk megvilágítani az okokat és előadni azokat a körülményeket, melyek között Németország magát erre a nagy lépésre elhatározta.

Az általános, titkos és községenkénti választójog tulajdonképen a francia törekvések és kísérletek révén hatol Németországba. A németiségnek imponált az a bizalom és lelkesülés, a mellyel a francziák a februári forradalom után minden nagykorú polgárt felruháztak a választójoggal. Az a *Vorparlament*, mely 1848-ban Frankfurtban összeült, a nemzetgyűlés összehívását egy 50 tagú bizottságra ruházta. E bizottság kimondá, hogy

¹ Barabási Kun József, *Bismarck és az általános választójog*. *M. Figyelő* 1912. évi 7. száma.

minden 50.000 lélekre jusson egy képviselő. Az ekként választott nemzetgyűlés kidolgozta a birodalom alkotmányát és kimondta, hogy a törvényhozás alsó háza az általános és egyenlő szavazati jog alapján állítandó össze.

Az osztrákok és a nagy német eszme képviselői azért támogatták a javaslatot, — mondja Sybel¹ — mert abban a meggyőződésben voltak, hogy a porosz király a demokratikus választójog miatt elfordul a készülő alkotmánytól. A döntő körülmény azonban az volt, hogy a radikálisokkal szemben nem tudtak egy megfelelő javaslatot szerkeszteni. A baloldal tehát győzött s a választás általánosságához mihamar hozzákapcsolták a titkosságot is. A centumpártok hiába ellenkeztek, a nagy lépés megtörtént. A konzervatív elemek a politikai romlást az általános és titkos választójog mellett biztosnak vélték. Ez persze nem következett be, de az 1849. évi határozatnak nagy jelentősége lett a birodalomra nézve.

Königgrätz tisztázta a helyzetet Ausztriával szemben s az új viszonyok rendezése végett 1867 február 12-én választották meg az *Északnémet Szövetség* alkotmányozó gyűlését és pedig azon 1849-ből származó birodalmi

¹ Die Begründung des Deutschen Reiches I. k. 295

választó törvény alapján, mely az általános, egyenlő és direkt választást mondotta ki. Az alkotmányozó birodalmi gyűlés ezt a választó rendet felvette az *Északnémet Szövetség* alkotmányába. Az egységes Németország helyreállításával pedig kiterjesztették a déli államokra, később Elzász-Lotharingiára és Helgolandra is.

Az alkotmányozó birodalmi gyűlés 1867-ben nagy feladatával gyorsan végzett és pedig azon oknál fogva, mert kényszerhelyzetben volt. A porosz kormány követelte az általános választójogot. így az 1849. évben kimondott elvtől visszatérni nehéz lett volna, főleg miután maga az alkotmányozó gyűlés is ez alapon jött létre. Tulajdonképen nem arról volt immár szó, hogy az általános választójogot meg akarják-e honosítani, hanem arról, hajlandók-e eltörölni, illetőleg visszavonni azt, mit közel két évtized előtt elfogadtak. A németek hívebben kitartottak mellette, mint a felforgatásra hajló francziák. De be kell vallani, hogy nem igen lelkesültek érte, másrészt meg vele szemben az ellenállás sem volt erőlyes. Sybel, a németek nagy történetirója,¹ erről a jelentős mozzanatról a következőket írja:

¹ Die Begründung des Deutschen Reiches VI. kötet.

Az általános, egyenlő és közvetlen választójog megvitatásánál *Fries* azt követelte, hogy vegyék fel a javaslatba a titkosságot is, mert Németországban olyanok a társadalmi viszonyok, hogy a választók többségénél csakis a titkos választás biztosíthatja a szavazók szabadságát. *Windthorst* a maga részéről ezzel szemben azt mondta, hogy ha az állapotok tényleg ilyenek, abból nem az következik, hogy a titkos szavazást kell elfogadni, hanem az, hogy el kell vetni az általános választójogot, mert a polgárságban nincsenek meg azok a tulajdonságok, melyek a politikai jogok kifogástalan gyakorlásához szükségesek.

Brüneck javaslata szerint e jogot az önálló házi tűzhelyhez kell kötni.

A tárgyalás folyamán azt a különös jelenséget látjuk kifejlődni, hogy a szónokok többsége az általános választójogot aggodalmasnak, sőt veszedelmesnek és következményeiben ki nem számíthatónak jelenti ki. Tudják ugyanis azt, hogy a képviselők választásánál a papság a katolikus proletariátust a saját akarata szerint szavaztatta. Lassalle fellépése óta pedig megkezdődött a tőke és tulajdon elleni erős izgatás is. Elég az ahhoz, — mondja *Sybel* — hogy egyáltalában nem okozott örömet a keserű pirula lenyelése. De megtörtént. Sok konzervatív meghajolt Bismarck erélye-

sen kifejezett kívánságának és annak a vágyának, hogy az alkotmány minél előbb elkészüljön. Sok szabadelvűnél az az előítélet volt irányadó, hogy az emberek politikai jogait nem tehetségeik, hazafiasságuk és közhasznú munkájuk szerint kell kimérni, hanem annál inkább szabadelvűek vagyunk, minél inkább ragaszkodunk ahhoz, hogy mindenkinek egyenlő és teljes jog adassék.

A csendes aggodalmak legyőzésére bizonyos formulákat hangoztattak: az általános választójog végül is meg van,— mondták — tény, tehát tovább ne tárgyaljunk róla. Vagy pedig: az általános választójog veszedelmei nagyok, bízunk azonban a német nép érényében és bölcsességében. Továbbá: az általános választójog fenyegeti a középosztály jogait. Erre nézve azonban becsület kérdése, hogy a harcot még hátrányos helyzetben is elfogadja. Vagy pedig: az általános választójognak meg lehetnek a maga veszedelmei — mondotta Miquel — itt azonban nem lehet előle kitérni, mert hiszen olyan kapocs lesz, mely elhat az összes osztályokhoz és rétegekhez, hogy csatlakozzanak a nemzeti egységhez, lemondván a hóbortos külöködésről. Ily módon igyekeztek azokat az aggodalmakat eloszlatni, a melyek egyes szónokoknál jóformán akaratuk ellenére is kifejezésre

jutottak. Utaltak azonban arra, hogy e rend-Szabálynak okos megokolása lehetetlen s Napoleon idejében az általános választójogot az abszolutizmus érdekében használták ki. Pozenben és Hanoverben a választók legnagyobb mértékben való befolyásolását tette lehetővé. Utaltak arra, hogy milyen nagy tömege van a függő és műveletlen választóknak, a kik a befolyásolásra és megvesztegetésre kész zsákmányul kínálkoznak, mert hiszen meggyőződésük sincs.

Ily habozások és bizonytalanság közepette Bismarck, a ki természetesen türelmetlenül várta a nagy munka befejezését, könnyen s a győzelemre való kilátással kelhetett javaslata védelmére. Érvelése lényegében abban összpontosult, hogy tulajdonképen csak azt javasolta, a mi már meg van. Barátja volt pedig e választójognak, azért, mert hitte, hogy ezzel sikerül a vele ellenkező polgári elemeket hátraszorítani.

A szónokok hosszú sorában kettő, *Below* és *Sybel* volt, a ki az általános és egyenlő választójogot a *demokratikus diktátúra bevezetésének* jelentette ki. Velük szemben hárman álltak és pedig: *Thissen* kanonok, *Wagener* és *Schultze-Delitzsch*, a kik lelkesültek érte. *Wagener* neu-stettini képviselő abban az időben erősen közeledett a szocialistákhoz. *Schultze-*

Delitzsch a haladó művelődés ideális eredményét látta benne és kijelentette, hogy szerinte a tökéletes politikai egyenjogúság az egyetlen jogosult és hathatós ellenszer a szocialisták egyenlősítő törekvéseivel szemben. Ennélfogva e nagy elv az államra és a társadalomra nézve a legkonzervatívabb, a melyre csak gondolni is lehet. Mily kevésbé volt ebben igaza a szövetkezetek apostolának, azt az eredmények mihamar bemutatták.

A javaslat a hivatalnokokat meg akarta fosztani a választhatóságtól. A többség ezt nem fogadta el. Úgy, hogy a birodalmi gyűlés végeredményében még szabadelvűbb volt, mint Bismarck akarta.

Arra nézve, hogy egyes képviselők milyen kényszerhelyzetben érezték magukat, egyike a legérdekesebb nyilatkozatoknak Hartburg polgármestere, Grumbrechté. Grumbrecht, a ki már a frankfurti gyűlésnek is tagja volt, kijelentette, hogy a legnagyobb aggodalmakat táplálja az általános választójoggal szemben. Főleg azért, mert egyes szónokoknak nyilatkozataiból kiderült, hogy azt fegyverül akarják felhasználni a középosztállyal szemben. Meg akarják törni ennek hatalmát, a mire pedig az állami élet szabad fejlődése érdekében a legnagyobb szüksége van. De a legnagyobb sajnálkozással volt kénytelen arra a

meggyőződésre jutni, hogy az általános választójog kimondása el nem kerülhető. Reményét fejezte azonban ki, hogy a demokrácia nem fogja egészen kezébe keríteni a hatalmat s így nem semmisítheti meg mindazt, a mit építettek. Reméli, hogy a német viszonyok közt lehetséges lesz elérni azt, hogy elmaradnak azok a rossz következmények, a melyeket más államoknak az általános választójogrévén át kell szenvedni.

Bismarck tekintélye és a viszonyok nyomása erősebb volt az aggodalmaknál, különösen azért, mert attól féltek, hogy az általános választójog elvetése esetén a kormány egész javaslata hajótörést szenvedhetne. Ez pedig a birodalom egységét és jövő fejlődését tehetné kockára.

Ezek a történeti előzmények, melyek után kérdezhetjük, melyek az eredmények?

Erre nézve természetesen megoszlanak a vélemények. Az iránt azonban alig van kéttség, hogy a mitől sokan féltek, nem következett be. Az általános, titkos és közvetlen választójog segítségével nem sikerült a császári hatalmat oly módon fokozni, hogy czézárizmusról lehetne szó. Bizonyos azonban, hogy a polgári elemek a birodalmi gyűlésen, legalább bizonyos fokig hátraszorultak. Ilyen formán Bismarcknak az a fáradozása, hogy az

ellenzéki polgárság hatalma meggyengüljön, nem maradt siker nélkül. A régi szabadelvű manchesteri irányzat erejéből sokat vesztett. Ennek szükségszerűleg kellett bekövetkezni a szocialistákkal szemben. A szabadelvűség ugyanis az egyéni erők szabad kifejtésének áldásos eredményeit, a szociáldemokrácia pedig az egyenlőséget hirdeti. Természetes tehát, hogy az általános választójog a szocialisták kezében a középszerűségeket, nem pedig a kiváló tehetségeket támogatja. Nem is a felső, hanem az alsó rétegeknek válik hasznára. De nem előnyös a parlamentarizmusra nézve sem, mert az ezen az alapon nyugvó parlamentek színvonalának sülyedése természetes és ki nem kerülhető. Ennek az állításnak igazolásául hivatkoznunk kell azon németországi tapasztalatokra, a melyek szerint a tekintély, a birtok és műveltség a mai választásoknál korántsem bír azzal a súllyal és értékkel, mint előbb. Berlin, a mely leginkább kivette részét az utolsó 40 év fejlődéséből, a mely ezen idő alatt vagyonban, tudásban, gazdasági és politikai súlyban oly fokra emelkedett, a melyről előbb álmodozni is alig mertek, egyet kivéve, legutóbb is csak szociáldemokrata képviselőket küldött a birodalmi gyűlésbe, tehát egyenesen szembe helyezkedik a császári tekintéllyel, a fennálló társadalmi

renddel s elutasítja azt a feltevést, mintha az elért sikerekért bárkinek is hálára volna kötelezve. Hasonlót észlelhetünk a többi nagy város választóinál is. Pedig e városok oly csodálatos módon fejlődtek, hogy bámulatba ejtik még azokat is, kik a nagy arányokhoz szokva vannak. Azaz a választóknak azok a rétegei, a melyeknek ha lehetséges volna háláról beszélni ott, a hol az általános választójog a döntő, a legnagyobb hálára lennének kötelezve a követett politika és intéző politikusok iránt, azokkal a legnagyobb mértékben szembe helyezkednek s reá hagyják a birodalmi politika támogatását a vidéki mezőgazdasággal foglalkozó konzervatív elemekre.

Megokolt, hogy ezzel a ténnyel bővebben foglalkozzunk. A legutolsó választás után *Berlin* hat kerülete közül ötben szociáldemokrata képviselő került ki az urnából. A többi nagy város, a régi német polgári elem fészkei, egy-két kivétellel még ennél is szomorúbb képet mutatnak. Hamburg, Bréma, Lübeck öt szociálistát választott és pedig: két hírlapírot, egy-egy tőkepenzest, nyomdászt és korcsmárost. Miként fogják ezek a nagy kikötő városok érdekeit képviselni, igazán érdekes kérdés. *Drezda*, a művelt és szép királyi székhely, *Stuttgart*, *Boroszló*, *Frank-*

furi, Weimar, Potsdam, Nürnberg, Alloua, Kiel, Metz, Mainz, Magdeburg, Düsseldorf, Stettin stb. hasonló sorsra jutottak.

Az egyetemi városok közül *Königsbergi, Hallét, Erlangent, Würzburgot, Jenát* szintén szociálisták, egy-egy párttitkár vagy lakatos képviselik. Azaz a szociálizmusnak a nagy és emelkedő városokban sem vagyon, sem tudás, sem műveltség nem vet határt.

Hasonlót lehet mondani — ez bennünket kell, hogy igen érdekeljen — Ausztriáról is, a mi azt mutatja, hogy itt oly társadalmi és politikai törvények uralkodnak, melyeknek érvénye a német birodalom határán nem áll meg. Nyugatról kezdve a városokat, *Linznek* egy, *Prágának* két, *Graznak* két, *Innsbrucknak* egy, *Krakónak* két, sőt *Czernovitznak* is egy szociálista képviselője van. *Bécs* nem kevesebb, mint 19 szociálistát választott. A városokba tóduló elemek tehát itt is ugyanazoknak a törekvéseknek a hatása alatt állanak, mint a testvér birodalomban, a hol az iparos Szászországban 19 szocialistával szemben már csak 3 konzervatívabb irányú képviselő áll.

Ennek az áradatnak Németországban a falu még úgy a hogy, ellentáll, de csakis azért, mert a kerületek beosztása még mindig a régi. Ha a tökéletes egyenlőséget megváló-

sítva, a kerületeket a lakosság száma szerint osztanák be, a felforgató irányzatok új erőre kapva, lehetetlenné tennék annak a politikának folytatását, melynek a birodalom kifelé tekintélyét, befelé pedig jólétét és gyors fellendülését köszönheti. Ép ezért, főleg az agrár irányú pártok köréből gyakran hangoztatják azt, hogy a kerületek új beosztásával nem engedik magukat jogaiktól megfosztatni. Van reá okuk elég.

A tudás és tekintély, a mint láttuk, keveset jelent.

A mi a vagyon befolyását illeti, arra nézve felhozzuk, hogy a rajnamenti városokban, a hol az ipar túlnyomólag protestánsok, vagy pedig nem ultramontán katolikusok kezében van, ezeknek a választásokra nézve semminemű befolyása nincs. A többség a centrummal szavaz vagy szociáldemokratát választ. A vallásos meggyőződés azonban az istentagadó szociáldemokráciával szemben nagy erősségnek bizonyult. így érthető meg, hogy a szabadelvű politikusoknak nagy része is abban a véleményben van, hogy a választójognak teljes és tökéletes egyenlősítése, mely a kerületeknek új beosztását kívánna meg, a legnagyobb veszedelmekkel járna és éppen ezért annak teljes erővel szegülnek ellene. Hivatkoznak arra, hogy a mai helyzet sem

ellensége a haladásnak. A német szociálpolitika például megelőzte a francziáknak az alsó rétegek iránti gondoskodását. Az általános, titkos és közvetlen választójog Franciaországban tág teret engedett a bürokratizmus fejlődésnek és éppen nem biztosítja oly mértékben a vagyonnak és életnek sértetlenségét, mint a Németbirodalom. A kiábrándulás Franciaországban is mutatkozik. Bizonyítják ezt a becsületesebb választórendre törekvés mellett az ott megindult és mindinkább erősödő szindikalista mozgalmak, melyek egyenesen dőre erőlködésnek jelentik ki a parlamenti harcokat, azaz a munkásság egy jelentékeny és nagyon radikális része más úton keresi a boldogulást, mert nem találta meg az általános, titkos választójog mellett azoknak a reményeknek teljesülését, melyeket valaha tőle várt.

A porosz képviselőház reformjára irányuló törekvések története mutatja, hogy az általános választójog eredményei a németységnek feltétlen helyeslésével éppen nem találkoznak és alig lehet hinni, hogy ha ma volna a német közvélemény az elé az eshetőség elé állítva, milyen választórendszert fogadjon el, az általános, titkos és közvetlen választójog rendszerét tartaná a legkifogástalanabbnak.

Azt, mit Tisza István gróf az osztrákokra

nézve kiemelt, a parlament értelmi színvonalának sülyedését, Németországban is láthatjuk. A betóduló új elemek nem annyira az iparos munkásságból, mint inkább a párttitkárok, szerkesztők és munkatársaik soraiból kerülnek ki. Így a 19 szászországi szocziálista képviselő között hat szerkesztő mellett három író, két szocziálista hivatalnokot, egy dr.-t, három munkást, egy korcsmárost, fotográfust, két szivargyárost találunk. A királyságot ezenkívül egy kereskedő, két justizrath és egy tábornok képviselik a birodalmi gyűlésen. Ki képviseli a kisipart és a földművelést, abban a gyűlésben, a melynek a magyar recept szerint minden érdeknek képviselőre és érvényesülésre kellene találni? A főváros öt szocziálista választottja közül négy párttitkár, pénztáros stb., az ötödik író. A többség brutalitása agyonnyomja a kisebbséget és egyoldalú képviselőt teremt.

Befejezésül helyénvalónak látjuk közölni azokat az adatokat, melyek föltüntetik a birodalmi gyűlés összetételét tagjainak foglalkozása szerint. A legutóbbi választás bejuttatott a birodalmi gyűlésbe 80 gazdát, 69 hírlapírót, 62 bírót és ügyvédet, 43 part-es szakszervezeti alkalmazottat, 31 közigazgatási képviselőt, 20 tanárt és tanítót, 16 kereskedőt, 15 kézművest, 13 iparost (In-

dustrielle), 12 tőkést, 6 orvost, 2 tisztet, továbbá 1 volt államtitkárt, 1 bányatanácsost, gyógyszerészt és állatorvost. Érdekes a szociáldemokrata töredék, melyben 47 hírlapíró mellett 27 szakszervezeti hivatalnok, 12 párttitkár, 6 ügyvéd, 5 kézműves, 3 kereskedő, 2 tőkés, 3 szivargyáros, nyomdatulajdonos ül 1-1 fotográfus és segédhivatalnokkal együtt.

IV.

Remények és óhajítások Magyarországon.

Szemlét tartva azokon az eredményeken, melyeket az általános választójog segítségével az Egyesült-Államokban és Franciaországban elérni sikerült, méltányolva Németországnak idevonatkozó tapasztalatait, illő, hogy legalább vázoljuk azt, mit várnak az általános választójog magyarországi hivei ennek a korszakos reformnak életbeléptetésétől. Ebben a tekintetben a füzetek, cikkek és tanulmányoknak abban a naponta fokozódó tömegében, melyet a könyvpiaczon látunk, jogot követel magának figyelmünkre az a vaskos kötet, melyben *Kristóffy* József, Magyarország volt belügyminisztere választójogi beszédei vannak összefoglalva.¹

Ajánlva van a mű *Fejérváry* Géza bárónak, a választójogi kabinet fejének és vezérének, a harcban mindig bátor és rendíthetetlen igaz bajtársnak, a szerző hálája és mély tisztelete jeléül. A műhöz az előszót *Horváth* Károly írta, ugyancsak az ő tollából erednek a ma-

¹ Budapest, 1911. Athenaeum.

gyarázatok is. A kötet magába foglalja *Kristóffy* az új korszakot megnyitó 1905. évi beszédét, melyet a szocziálista munkások küldöttsége előtt tartott. Azután következnek a bogsáni, aradi, orosházai és zólyomlipcsei szónoklatok s *Kristóffy* válasza *Tisza* Istvánnak az *Újság*-ban közzétett cikkeire. Észrevételeket tesz ezentúl a koalíció választójogi politikájára s részletesen bírálja egy banketten elmondott beszéde keretében az *Andrássy* Gyula gróf által tervezett plurális választójogot.

Azzal az elhatározással vettük kezünkbe ezt a könyvet, hogy tájékozást szerezzünk belőle azon rugókról, melyek *Kristóffy*t az általános titkos választójog hívévé avatták. Hogy próbára tegyük saját meggyőződésünket, szembe állítván vele a titkos választójog lehangosabb s legelőkelőbb állásba jutott hívének érveit, abban a hitben voltunk, hogy az ellentábor legerősebb érveit fontolóra véve, legközelebb jutunk az igazsághoz, legerősebben fog kidomborulni az a mód, a mely szerint nálunk ezt a nagyon fontos kérdést el kell dönteni.

Munkánk nem is volt haszon nélküli. Nem mondhatjuk azonban, hogy valami nagyon kellemes, valami nagyon lélekemelő lett volna. Azok a beszédek, amelyekben *Kristóffy*

az ő gondolatainak és törekvéseinek- utat nyitott, szerkezet és színvonal tekintetében korántsem állanak oly magasan, mint a milyen mélyen belevágnak a nemzet jövőjébe, mint a milyen nagyfontosságú az általuk mozgatott kérdés.

Kristóffy, mint maga is bevallja, nem volt mindig az általános titkos választójog híve, sőt úgy tudjuk, hogy állást foglalt nem egyszer ellene. Szerinte azonban ez csak azért történt, mert akkoriban még nem tartotta a nemzetet megérettnek reá. Azonban, szerinte, a politikában a szükségszerűségek uralkodnak s az tesz hazájának szolgálatot, a ki e szükségszerűségeket felismerve, követeli őket még akkor is, ha azok ez előtt vallott nézetével ellenkeznek. Az általános titkos választójog mellé állott akkor, a mikor látta, hogy ezzel milliók szívét fogja megdobbanítani. A midőn ezt tette, nyilatkozatával ártani nem akart, sőt meg volt győződve, hogy egyedül az országnak és a népnek fog használni. (60. lap.) Elismeri azt is, hogy egészen 1905-ig azért nem hangoztatta az általános választójogot, mert a pártkötelék fenyegette és a statisztikai adatokat sem ismerte. Meggyőződven azonban arról, hogy a népnek nagy tömege az általános választójog után óhajtozik (!), annál inkább mellé

kellett hogy álljon, mert szerinte ebből az országra nézve végtelen sora származik a kívánatos eredményeknek.

Mindenekelőtt tudnunk kell, hogy az általános választójog mellett ki van zárva az obstrukció (19. lap), mert ilyen parlamentben annak könnyű szerrel vetnek gátat. A mutatkozó bajokon csakis ez után lehet segíteni, mert csakis ez emeli föl a nép millióit és általa válik a népképviselő igazán oly népképviselővé, mely elsősorban a nép érdekeivel törődik. Az új elvek megjelenése új medret fog vájni Magyarország törekvéseinek. Minden faktor meg fogja kapni törvényes igényét. Hasznos munkásság indul meg az egész vonalon, mit parlamenti konvulziók zavarni nem fognak. Orvosolni fogják a nép bajait, munkája és kenyere lesz elég, szóval intenzív gazdasági és szociális politika érvényesül, olyan, mely a nép terhét könnyíteni fogja és az egész országot az eddig nem ismert színvonalra emeli. Mindennek koronája gyanánt megjelenik a legszebb eredmény: a király és az igazi nemzet között létrejött béke és egyetértés . . .

Arra, hogy ezeket az eredményeket elérjük, igazán nagy a szükségünk. Mert tudnunk kell, hogy *Kristóffy* szerint a mai gazdasági helyzet igazán rettenetes. Nincs kenyér és

nincs munka. A. mezőgazdaságot űző nép 13 millió, *a mi magában véve is rettenetes*, mert hiszen *Carey* szerint az őstermelés barbár nemzetnek való foglalkozás. Európában köröskörül minden ország a kapitalista termelés felé halad, egyedül Magyarország tengődik a gazdasági élet *lehető legalacsonyabb* fokán, mintha az lenne hivatása, hogy örökre más államok eltartására művelje földjét.

Az általános választójog azonban nemcsak gazdasági előnyöket szül, megtisztítja a politikai erkölcsöket is, mert lehetővé teszi, hogy a tiszta lelkiismeret és a fertőzetlen meggyőződés szabadon nyilvánuljon. Vége lesz a csúnya lélekvásárlásnak, meg fogja szüntetni a terrorizmust, kiirtja az etetés és itatás rút, de meggyökeresedett szokását. Magában az a tény, hogy a nép szóhoz jut a törvényhozásban, elegendő arra, hogy a kizárt milliók mélységes elégedetlenségét orvosolja.

Ennyi kilátásba helyezett áldással szemben alig bírhat súlylyal azok ellenvetése, a kik a magyar nemzet fensőbbiségét, a műveltebb rétegek sorsát általa kockára téve látják. Ez aggodalmaknak úgy sincs semmi alapja. Az értelmiség vezetni fog ezután is. A régi elemeket az újak nem fogják kiszorítani. Hiszen csak arról van szó, hogy osztozának az újakkal a hatalomban, miután az

újak azok kezelésére megérették. (77. lap.) A nép bajainak felsorolása az azokra való hivatkozás sokszor felcsillan a beszédekben, rebben az egyoldalú *agrár-feudális* irányzat a bűnös, mely nem enged szóhoz jutni más érdekeket, nem engedi leszállni a magyar politikát reális, az egyetemes szükségletekkel számot vető alkotások színvonalára. Ezért rossz a birtokmegosztás. Hiába túrja földjét a kigazda s ha a család szaporodik, vele szaporodik a szegénység is. Néhány száz család kezén van az egész ország. Ez tartja megszállva a parlamentet és vármegyéket s csakis a saját érdekével törődik. Az általános szavazati jog segélyével még a drágaságot is orvosolni lehet. Ma a törvényhozásban csakis a termelők ülnek. Ha azonban ott a fogyasztók érdekei is képviselőt kapnak, olcsóbb lesz jóformán minden (264. lap), elégedett lesz a nép, még az állami háztartás növekvő terhét is könnyen viselheti. Megszűnik a kivándorlás, boldog, hatalmas lesz az ország.

Ezek az érvek voltak azok, a melyekkel *Kristóffy*, mint Orosházán elmondotta, a bölcs öreg király szivét megnyerte programjának.

Bennünket azonban az átkozott kritikus szellem, mit évtizedes publicisztikai működésünk alatt magunkba szívunk, nem hagy

nyugodni. Az állítások és ígéretek mögött keressük a meggyőző okokat. Mindenekelőtt az önzetlen, a közért dolgozni tudó hazafiság jeleit, az érzéket a nép bajai iránt s a készséget ezeken kitartó, szívós és feltűnést kerülő munkával is segíteni. *Kristóffy* pályafutása ezekben fölötte szegény. Mindössze arra bírunk emlékezni, hogy évek előtt *Ordódy* Lajos és társaival egy földműves szövetséget kíséreltek megalakítani. Ez azonban jóformán meg sem született és már is az enyészet tette reá kezét. Különben pedig, mint a sokat szidott feudál-agrár oligarchia hűséges katonája igyekezett minél gyorsabban emelkedni és mikor az emelkedés ez után lehetlenné vált, azonnal érettnek találta a nemzetet az általános választójog áldásaira és felcsapott bajnokának. Vállalkozván arra, hogy megmenti a hazát azok segítségével, a kik ez elnyűtt fogalom békóit régen lerázták magukról.

Nagy politikai és társadalmi problémák megoldásához minden egyében kívül, sok közgazdasági és társadalmi tudás is szükséges. A jelen ismeretén túl a múlt eredményeinek méltánylása. *Kristóffynál*, legalább e kötetben foglaltak tanúsága szerint, mindez bámulatosan hiányzik. Szinte látszik, hogy előre kieszelt és megszerkesztett meggyőző-

déséhez miként keresi utólag az érveket. Persze a XX. század és a napisajtó az az aranybánya, a melyből merít. Igazán forradalmi kép. Tervezni tudás, cselekedni, megfontolás nélkül. Azok a szükségszerűségek, melyekről beszél s a melyek nyomása alatt a, meggyőződést változtatni szabad és büntetlenül, szemrehányás nélkül lehet, legföllebb egyénileg mentők, hisz különben érvényesülése ki volna zárva. De ez nem mentség, sőt . . .

Kristóffy állításai, magasztalásai és dicséreteire nekünk nem is igen kell czáfolatokat mondani. Felelnek reá a külföldi tapasztalatok s felelt az a rövidre szabott néhány évnék tanúsága, mely *Kristóffy* fellépésétől máig lefolyt. De arra a sekélyes tudásra, kapkodó felületességre, melyre támaszkodik, mégis csak reá kell mutatnunk. Neki, az alföldi róna szülöttének, rettenetes, hogy a nép nagy tömege barbár módon földművelésből él, míg körülötte a nemzetek a kapitalista termelés felé haladnak. Vájjon nem csillámlík-e ki ebből a cenztrális gondolatból a főváros meghamisított demokráciájának kávéházi egyoldalúsága? Nem érezzük-e, hogy az, ki e magukat lejárt szólammokkal dobálódzik, a közgazdaság és szocziális politikában járatlan újoncz, hisz nem is érzi,

mily botránys korlátoltsággal ítél meg nagy és tágkörű látókört kívánó problémákat. *Carey-ve* hivatkozott, mikor a mezőgazdaságot leszólja, de ennél a korlátolt Írónál nekünk többet ér *Columella*, *Calo*, *Cicero*, *Nagy Frigyes* és a többiek, a kik a földművelést nemes és tiszta foglalkozásnak tekintették. Hasonlítsa össze az Alföld népét physikai, erkölcsi és hazafias szempontból a császári szocziálistákkal, igen tisztelt munkásbarátai-
val és még inkább ezek ivadékaival. Aztán merje azt mondani, hogy emezek bármily tekintetben többet érők amazoknál, mert a földművelés edző, nyugalmat és megelégedést szülő levegője helyett a gyilkos gőzök, cabaretek és orpheumok világával azonosítják saját világukat.

A kapitalista termelést mint kívánatos célzt állítja oda s barátjául szegődik azoknak, kiknek élete a kapitalizmus megdöntését tűzte célul. Arról fogalma sincs, hogy az industrializált társadalmak az önzésnek, a megrendülésnek, a rothadásnak el nem tagadható jeleit kezdik mutatni. Olvassa csak a *XX. századot*, melyben a tudás és tiszta törekvések *kálvinista* pápája, *Jászi* uram, Anglia bukásán tobzódva őrtjög, nézze meg az Egyesült-Államokat és a Gall kakas szomorú vergődését, melynek honában 12 szá-

zad törekvései az évi kétmilliárdos megtakarítások mellett is belefűlnak abba az egyszerű ténybe, hogy a Rajnától a Pyrenei hegyekig kezd több lenni a koporsó, mint a benépesülő bölcső.

Kristóffy azt a földművelést bélyegzi barbár foglalkozásnak, melynek ereje és növekedésétől — a mint azt a városokba toltult milliók saját tapasztalataikból nagyon is tudják — a jelen nyugalma s a jövő reménye függ. A mely nélkül nincsenek győzelmes seregek s a keresztény művelődés édes gyümölcsei az elvadult, Istent, hazát és nemes indulatokat nem ismerő barbár hordáknak zsákmányául esnek. Jó lett volna ezeket is elmondania jó öreg királyunknak, hozzá téve férfias öszinteséggel: ezt én így akarom! Akkor a felelet alighanem egészen másként hangzott volna.

Azok a mesék, mit az általános választójog csodás hatásáról felnőtt gyerekek félrevezetése végett elmond: önmagukban összehoznak, ha az eredményekkel hasonlítjuk össze.

Az *Egyesült Államokban* a leghivatottabbak ítélete szerint, sok baj fakadt belőle és számos esetben a helyett, hogy gátolta volna, fokozta a romlottságot.

Uralma alatt *Franciaország*, a mint azt

részletezni fennt bővebb alkalmam volt, nemcsak a kormányzat, hanem a társadalom közelgő csődjével, a tudatlan brutalitás romboló delíriumával került szembe.

Németország igaz, hogy szépen halad, de csak azért, mert a műveltebb, ponderálóbb elemek megtartották kezükben a hatalmat s a reakziósoknak nevezett agráriusoknak sikerült az egyoldalú indusztriális fejlődés helyébe az általános nemzeti érdekeket ültetni. E mellett náluk az általános szavazati jog köre az egyes államok külön jogai, hagyományai és törekvései által korlátozva is van. Arról, hogy mire jutott a *Kristóffy* receptje szerint modernizált, a béke, haladás, egyetértés és vagyoni emelkedés legtöbbet érő fegyverével, az általános választójoggal felszerelt *Ausztria* — talán nem is érdemes egyebet mondani, mint azt épen, hogy ellentétét érte el annak, mit az általános választói jog barátai neki ígértek. Vagyonilag igaz, hogy emelkedik, de az emelkedés meg volt régebben is és bizonyára nem az általános választás révén összeült parlamentnek köszönhető. Egyébként pedig a politikai chaos és elzúllás kiáltó jeleit mutatja.

E tények magukért beszélnek és erősebbek a lehangzatosabb frázisoknál is.

Milyen ellentmondások, milyen felületes-

ség! Aradi beszédében többek között, míg egyrészt kijelenti, hogy az általános választójog szükséges azért, hogy megdöntse a feudális oligarchia hatalmát, másrészt tiltakozik az ellen, mintha az általános választójog hadüzenet volna az arisztokrácia és a felsőbb osztályok ellen. Sőt azt állítja, hogy az általános választójog az arisztokrácia pozícióját nem gyöngíti, sőt gazdasági erejét a nyomába támadó élénk közgazdasági fellendülés egyenesen növelni fogja. (206. lap.) Ha azonban ez így áll, akkor kár érte az általános érdekek szempontjából radikális demokratáknak lelkesülni. Alig pár oldallal alább azt hirdeti, hogy a 48-iki törvények nem okoztak gyökeres politikai és társadalmi változást. Nehéz lesz neki embereket találni, a kik ezt elhiszik. Beszél a törvényhozásban uralkodó agrár-feudális irányzatról, a mely nem enged szóhoz jutni más érdeket, de egy szóval sem említi azt a döntő befolyást, melyet a plutokrácia milliói a választások alatt és után, a nemzeti lelkiismeret meghamisítása körül maguknak biztosítani tudtak. Panaszkodik, hogy míg más államok a kapitalista termelőrend segítségével emelkednek, mi ezektől, mint földművelők, messze elmaradunk. Reáutal a polgári rendnek, a modern értelemben vett középosztálynak hiányára, arról azon-

ban sejtelve sincs, hogy a leginkább modernizálódó államoknak politikusai megdöbbenéssel mutatnak rá arra, hogy a kapitalista termelési rend mellett a középosztály menthetetlenül tönk्रे jut. Tanulmányozza csak Belgium állapotait és meglátja, mennyire igazunk van!

A mi pedig azokat az állításait illeti, hogy ebben az országban mindenki éhezik, ezekre czáfoló szót vesztegetni igazán nem szükséges. Az meg épen új előttünk, a mit a 227. lapon állít, hogy t. i. a szocziálista törvényhozások a kapitalista állam megteremtésén fognak fáradozni, mely a polgárság gazdasági uralmát jelenti. Mi eddig úgy tudtuk, hogy a szocziálisták főleg a kapitalizmus elleni harcban találták létalapjukat.

Ezekből a szemelvényekhez, a melyekhez még igazán könnyen csatolhatnánk másokat, csatolhatnók a *Kristóffy*-féle törvényjavaslat bírálatát, nem szándékunk újakat fűzni. Ezekből is láthatjuk, hogy egy nem mélyjárású elmével, nem sok tudású politikusnak törekvésével, de herostráteszi alakkal állunk szemben, a ki mindenek tetejében elköveti azt az ízléstelenséget is, hogy a saját maga által kiadott könyv elébe a saját magáról szóló dicsériádkat függeszti oda. Legyen róla ennyi elég.

Ugyanaz a bírálathatár nélküli optimizmus, mely Kristóffy az általános választójoggal szemben elfogja, uralkodik a mozgalom többi vezetőinél is. A Budapesten 1912. évi márc. hó 24-én tartott *népgyűlés* a politikai helyzet megtisztulását, közállapotaink megjavulását, a korrupció kiirtását, gazdasági életünk fellendülését az ország közéletének demokratikus átalakulásától, tehát az általános, titkos és egyenlő községenkénti választójogtól várja, épen ezért ennek megvalósítását sürgeti, mert szerinte a gazdasági fejlődést egyedül ez biztosíthatja s a mai kor szellemének csakis ez felel meg.

Mennyiben állják meg ezek az állítások a tények kritikáját, arra nézve elégséges adatokat talál a szíves olvasó e rövid füzetében. Jellemző mindenestre, hogy a mozgalom vezetői mit sem akarnak tudni arról a esődről, melybe az általános választójog a tőlük követelt formában, e vállalkozás klaszikus földjén, Franciaországban jutott. Nem bolygatják, sőt alig említik azt az általános elítélést, mely a francia közéletben a választójog e formájával szemben jóformán minden oldalról felhangzik. Mellette csakis azok állanak, a kik a dolgok új rendjétől hatalmukat és annak elvesztését féltik.

A mi pedig azokat az állításokat illeti,

mintha az ország milliói egyébre sem gondolnának, mint arra, hogy az általános választójogot nálunk mielőbb megvalósítsák, hivatkozhatunk a *Magyar Gazdaszövetség* által gyűjtött, a falu és vidék vezető elemeinek jókora részét képviselő, a fejlődésben levő falusi demokráciának vezetőitől beérkezett véleményekre, amelyek meglehetősen konzervatív álláspontot foglalnak el. Utalnak arra, hogy habár a választójog kiterjesztése ellen nem is igen lehet helyfoglaló érvet felhozni, ennek egyszerű kimondásától a közélet megtisztulását, a becsületes törekvéseknek diadalát várni, az erkölcsi és jogi érzék fejlesztése, megerősítése és hathatós védelme nélkül *jogosan nem lehet.*

Befejezhetjük tanulmányunkat azzal, hogy az általános és titkos választójognak mint a haladás és fejlődés csálhatatlan szerének óda-állítása alkalmas lehet a tájékozatlanok félrevezetésére, népgyűlések éljenceinek kisajtolására, de semmiképen sem oly állítás, mely az általános választójog alapján álló országok tapasztalataival igazolható lenne.

Végezetül legyen szabad még visszatérni arra, hogy az általános választójognak az Egyesült - Államokban észlelt eredményeit

tárgyalva, kijelentettük, hogy fejtegetéseinknek sarkpontja *James Bryce*-nak, az *American Commonwealth* nagynevű szerzőjének óvatosságot parancsoló kijelentése, mely szerint az általános választójog meghonosítása bizonyos korlátoló intézkedések nélkül nem ajánlható. Az ellenünk mozgósított amerikai tekintélyekkel szemben magához *Bryee*hoz tettünk kérdést az iránt, vajjon régi meggyőződését fenntartja-e?

Habár *Bryce* ez idő szerint Angolország nagykövete Washingtonban, így állására hivatkozva könnyen kitérhetett volna a kérdés elől, kérésünknek sietett eleget tenni. Kijelenti, hogy ha véleményének megváltoztatására oka lett volna, ennek nyoma lenne idézett művének a múlt évben megjelent harmadik kiadásában. Vagyis régibb meggyőződését az általános választójog tekintetében teljesen fenntartja.

Ez az elfogulatlan helyről jövő, higgadt vélemény egymagában többet jelent, mint egy csapat pártpolitikus hangos lármája, melyből kiérzik az elfogultság s a melyet a hatalomhoz való ragaszkodás és a népszerűség elvesztésén érzett félelem sugal.

TARTALOM.

	Oldal
Bevezető	3
Az általános választójog az Egyesült - Államokban	5
Az általános választójog Franciaországban ..	39
Az általános választójog Németországban ...	80
Remények és óhajtások Magyarországon ...	95